

Ա. ԵՐԵՄՅԱՆ

**Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու
շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը**

(Մոդուլ 2)

Երևան 2011

Երեմյան Ա., Թումասյան Դ., Ղամբարյան Ա., Պետրոսյան Տ. Հաստատանի Հանրապետությունում մարդու թրաֆիքինգի և շահագործման դեմ պայքարի իրավական հիմունքները (ձեռնարկ դասավանդողների համար): Երևան, «Աստիկ» Հրատ., 2011, 340 էջ:

ISBN 978-92-9235-881-5

Սույն ձեռնարկը նախատեսված է իրավապահ մարմինների աշխատակիցների, ինչպես նաև աշխատանքային տեսուչների վերապատրաստման ընթացքում «Մարդու թրաֆիքինգի և շահագործման դեմ պայքարի իրավական հիմունքները» դասավանդողների համար: Այդ նպատակով դասավանդողներին ներկայացվում է դասավանդման ընդհանուր մեթոդաբանությունը և ըստ կոնկրետ մոդուլների՝ տրամադրվում են դասավանդման համար անհրաժեշտ նյութեր և դասավանդման մեթոդիկայի վերաբերյալ խորհուրդներ: Ձեռնարկը կարող է օգտակար լինել նաև ԲՈՒՀ-երում և այլ հաստատություններում ու կառույցներում մարդու թրաֆիքինգի և մարդու շահագործման դեմ պայքարի իրավական հիմնախնդիրների ուսումնասիրությամբ զբաղվող անձանց համար:

Ձեռնարկը կազմելուն և հրատարակելուն աջակցել են Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպության (ԵԱՀԿ) և Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության (ԱՄԿ) Երևանի գրասենյակները՝ ԵՄ ֆինանսավորմամբ: Հեղինակների խումբն իր երախտագիտությունն է հայտնում այս ձեռնարկի ստեղծմանն աջակցող կազմակերպություններին, ինչպես նաև ձեռնարկի խմբագիր, իրավագիտության թեկնածու Ա. Խորխոռուն:

Ձեռնարկում ներկայացված տեսակետներն արտացոլում են հեղինակների մոտեցումները, որոնք կարող են չհամընկնել սույն ձեռնարկի հրատարակմանն աջակցող կազմակերպությունների տեսակետներին:

Բովանդակություն

1. Ներածական մաս

2. Դասախոսին տրամադրվող գյութեր

3. Մարդու թրաֆիքինգը, ինչպես նաև մարդուն շահագործելը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը

3.1. Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու սահմանումները ՀՀ քր. օր-ում

3.1.1. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում ձևակերպված «մարդու թրաֆիքինգ» հասկացությունը

3.1.2. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն քրեորեն հետապնդելի արարքները

3.1.3. Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու կամ շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հանցագործությունների տեսակներն ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի

3.1.4. Թրաֆիքինգի մեխանիզմները

3.1.5. Մարդուն շահագործելու կամ շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմները

3.2. Մարդու հանցավոր շահագործում

3.2.1. Շահագործման հասկացությունը

3.2.2. Պոռնկության շահագործում կամ սեքսուալ շահագործման այլ ձևեր

3.2.3. Հարկադիր աշխատանք կամ ծառայություններ

3.2.4. Ստրկություն կամ ստրկությանը նմանվող վիճակ

3.2.5. Մարդու օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը

3.3. Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու հանցավոր շահագործման գոհը

3.3.1. Չափահաս գոհը

3.3.2. Չոհի / տուժողի՝ շահագործման ենթարկվելու համաձայնությունը

3.3.3. Չոհին/տուժողին հանցագործություն կատարելու համար քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքերը

3.4. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների հանցակազմերը

3.4.1. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների օբյեկտները

3.4.2. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների օբյեկտիվ կողմերը

3.4.3. Թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հանցագործությունների հանցակազմերի օբյեկտիվ կողմերը բնութագրող այլընտրանքային միջոցները

3.4.4. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների սուբյեկտիվ կողմերը

3.5. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների հանցակազմերի որակյալ հատկանիշները

4. Երեխայի թրաֆիքինգը, ինչպես նաև երեխայի շահագործումը, նրան շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը

5. Եզրահանգումներ

6. Հարցեր քննարկման համար

7. Սլայդներ

1. Ներածական մաս

Հիշեցրե՛ք մասնակիցներին, որ դասընթացը նվիրված է Հայաստանի Հանրապետությունում մարդու թրաֆիքինգի և մարդու շահագործման դեմ պայքարի իրավական հիմունքներին:

Ցուցադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» սլայդը:

Մասնակիցներին ներկայացրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» մոդուլի նպատակները՝

- ուսումնասիրել, պարզել, հասկանալ և ամրագրել գիտելիքները մարդու թրաֆիքինգի քրեաիրավական բնութագրերի վերաբերյալ,

- ուսումնասիրել, պարզել, հասկանալ և ամրագրել գիտելիքները մարդու շահագործման, նրան շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու քրեաիրավական բնութագրերի վերաբերյալ,

- գործնականում կիրառել ստացած գիտելիքներն ու հմտությունները:

Ցուցադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Թրաֆիքինգ և շահագործում. պատմական արմատներ» վերնագրով սլայդը:

Պատմե՛ք, որ մարդու թրաֆիքինգի հիմնախնդիրն ունի պատմական խոր արմատներ: Ստրկատիրական հասարակարգում ստրուկի կամ ստրկությանը նմանվող վիճակում գտնվող մարդու շահագործումն օրինաչափ երևույթ էր, իսկ մարդկանց առևտուրը՝ հարստացման օրինական միջոց: Ստրկությունը, սակայն, ծայրաստիճան խտրականություն էր առաջացնում մարդու նկատմամբ, նվաստացնում նրա պատիվն ու արժանապատվությունը, զրկում բոլոր կարևոր կեն-

սական իրավունքներից: Մարդկությունն աստիճանաբար գիտակցեց ստրկության, ճորտական վիճակի և դաժան ու անմարդկային շահագործման այլ ձևերի անընդունելիությունը: Բնականաբար, անընդունելի է նաև այդպիսի շահագործման համար մարդկանց հավաքագրումն ու նրանց այլ անձանց տիրապետմանը, օգտագործմանը և տնօրինմանը հանձնելը: Այդ երևույթների դեմ պայքարը սկսվել է դրա ծագման հետ միաժամանակ: Մարդկանց ստրկացումը, նրանց կաբալային վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը, որպես երևույթներ, չեն վերացել: Մարդու հանցավոր շահագործումը և այդ նպատակով իրականացվող մարդկանց թրաֆիքինգը ընդունել են նոր ձևեր: Մարդկանց շահագործման նպատակով իրականացվող թրաֆիքինգը և մարդկանց շահագործումը պետական սահմաններ չեն ճանաչում, տարբերություն չեն դնում զարգացած և զարգացող պետությունների միջև:

Բերե՛ք տարբեր երկրներում կատարված թրաֆիքինգի օրինակներ:

Բելգիայում, օրինակ, բացահայտվել և կասեցվել է անդրազգային հանցավոր մի խմբի գործունեությունը, որը Եվրոպայում աշխատանքով ապահովելու պատրվակով ճամփորդությունների ինչ-որ գործակալության և «Էլիտ պրոֆ» մոդելային գործակալության միջոցով հավաքագրում էր աղջիկների, փոխադրում Բելգիա, ժամանակավորապես թաքցնում Բելգիայի տարածքում գտնվող իռլանդալեզու տարածաշրջաններից մեկում՝ Ֆլանդրիայում, այնուհետև՝ կեղծ փաստաթղթերով փոխադրում Ֆրանսիայի, Հունաստանի, Իտալիայի, Իսպանիայի, Հարավային Կորեայի սեքսուալ ծառայությունների որջեր¹:

---

¹ Ավելացնենք, որ արտասահմանում աշխատանք գտնելու համար հետագայում վաճառված կանայք վճարում էին այդ անհայտ ճամփորդությունների գործակալությանը և «Էլիտ պրոֆ» մոդելային գործակալությանը 900 ԱՄՆ դոլար: Հավաքագրման մեթոդները խաբեությունն ու վստահության չարաշահումն էին: CRY.ru: "В Антверпене

Ուկրաինայում հավաքագրված անձանց աշխատանքով ապահովելու պատրվակով փոխադրում էին Իսպանիա և այնտեղ «տեղավորում» ծանր և ցածր վարձատրվող աշխատանքի: Պայմաններին չհամաձայնվող անձանց ենթարկում էին դաժան ծեծի և խոշտանգումների: Ճանփորդական փաստաթղթերի և, այսպես կոչված, «այլ ծառայությունների» համար հավաքագրվածները վճարում էին 300-1000 ԱՄՆ դոլար: Հանցագործները նաև վճարի դիմաց երիտասարդ կանանց՝ որպես սեքս-ստրկուիստների մատակարարում էին հասարակաց տներին²:

Մարդկանց ստրկացումը կամ անօրինական և դաժան շահագործման այլ ձևերը դրսևորվում են ինչպես ավտորիտար, այնպես էլ ժողովրդավարական ռեժիմներում:

Խորհրդային Միության լճացման տարիներին, օրինակ, Ուզբեկստանում բացահայտվեցին Ադիլովի և «մեծ հարգանք վայելող» մի շարք այլ անձանց հանցագործությունները՝ մարդկանց առևանգումը, մարդկանց առևտուրը, պարտապանների ստրկացումն ու ճորտացումը, դաժան աշխատանքային և սեքսուալ շահագործումը ու նմանատիպ այլ հանցավոր արարքներ:

Ռուսաստանի Գաշնության անդրազգային կազմակերպված հանցավոր համագործակցություններից մեկի (8 անդամներ) հանցավոր գործունեությանը աղջիկներին ասիական տարածաշրջանի սեքս որջեր էին փոխանցում: Հանցագործները մարզերի փոքր քաղաքներում գտնում էին դյուրահավատ աղջիկների և, խոստանալով լավ վարձատրվող տարբեր աշխատանքներ, նրանց փոխադրում էին արտասահման, որտեղ ստիպում էին զբաղվել պռոնկությանը: Հանցավոր համագործակցության գործունեությունը բացահայտվել և կասեցվել է: Հաջողվել էր ապացուցել 33 դեպք, որից 11-ը կատարվել էին

разоблачена преступная группа, торговавшая девушками из России" - Брюссель, 9 ноября 2004, 11:59

² CRY.ru: "За каждую "секс-рабыню" преступники получают от 1,5 до 5 тыс. долларов" - Киев, 4 февраля 2004, 13:02

անչափահասների նկատմամբ: Չնայած դրան՝ Միացյալ Արաբական Էմիրություններում և Թաիլանդում հայտնաբերվել և վերադարձվել էր գերի աղջիկների սուկ մի մասը³:

Այդ օրինակներով բացատրե՛ք, որ պահանջարկի և առաջարկի կանոնը գործում է, քանի դեռ կա էժան կամ անվճար աշխատուժի, ստրուկների կամ ծանր կաբալային վիճակում գտնվող անձանց պահանջարկ, ում հնարավոր է ենթարկել դաժան և անմարդկային աշխատանքային, սեքսուալ կամ այլ շահագործման: Նման քրեածին պայմաններում թրաֆիքինգը հեշտությամբ հարմարվում է ինչպես աղքատությանը, այնպես էլ շքեղությանը, այն արդիական է ինչպես խաղաղ պայմաններում ապրող, այնպես էլ ռազմական հակամարտությունների մեջ ներքաշված ժողովուրդների համար:

Ցուցադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեահրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Թրաֆիքինգ. տարածումը աշխարհում» վերնագրով սլայդները:

Ներկայացրե՛ք վիճակագրական տվյալներ:

Տարբեր աղբյուրների համաձայն՝ տարեկան թրաֆիքինգի զոհ է դառնում 2,5 միլիոնից մինչև 4 միլիոն մարդ⁴: Եվրոպոլի՝ կազմակերպված հանցավորության մասին դեռևս 2004 թ. գեկույցի համաձայն՝ աշխարհում մարդկանց առևտրի հետ կապված դրամական շրջանառությունն ամեն տարի կազմել է 8,5-12 մլրդ եվրո⁵: ԱՄԿ-ի 2008 թ. գնահատմամբ՝ աշխարհում թրաֆիքինգի զոհ դարձած կանանց, տղամարդկանց

---

³ CRY.ru: "Обезврежена крупная международная преступная группировка, продававшая российских девушек за границу"- Воронеж, 30 марта 2004, 07:48

⁴ Пособие по борьбе с торговлей людьми для правоохранительных органов, ООН /ПРООН/, 2006, стр.24. См. также МОТ, Глобальный альянс против принудительного труда, 2005, стр.46.

⁵ ЕВРОПОЛ, Отчет об организованной преступности, 2004, стр.12

և երեխաների շահագործման արդյունքում եկամուտները տարեկան կազմում են շուրջ 32 մլրդ դոլար⁶:

Անցկացրե՛ք ուղեղային գրոհի հետևյալ հարցի շուրջ.

Հարց՝ Որո՞նք են, մասնակիցների կարծիքով, մարդկանց թրաֆիքինգին նպաստող հիմնական գործոնները:

Նախապես հայտնե՛ք, որ սխալ պատասխաններ չկան. նպատակը մասնակիցների կարծիքներին ծանոթանալն է:

Օգնականին խնդրե՛ք ֆիլպ-քարտի վրա գրառել բոլոր պատասխանները: Այնուհետև համառոտ քննարկմամբ թվարկված գործոններից ընտրե՛ք առավել կարևորները:

Ցուցադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեահրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Մարդկանց թրաֆիքինգին նպաստող գործոններ» վերնագրով սլայդը և մասնակիցների համար պարզաբանե՛ք հետևյալը:

Թեև թրաֆիքինգին նպաստող հիմնական գործոնների սպառնիչ ցանկ լինել չի կարող, այնուամենայնիվ, թրաֆիքինգին նպաստող հիմնական գործոններ կարող են լինել.

- տնտեսական անբարենպաստ պայմանները (աշխատաշուկայի անկայունությունը, գործազրկությունը, տնտեսական ճգնաժամը և այլն),

- սոցիալական անբարենպաստ պայմանները (աղքատությունը, բնակչության ցածր կենսամակարդակը, որակյալ կրթության և առողջապահության ոչ մատչելի լինելը, անգրագիտությունը, վտանգների մասին ցածր իրազեկվածությունը),

- ընտանեկան ծանր հանգամանքները (սոցիալական որբությունը, բռնությունը ընտանիքում, ընտանիքի քայքայումը),

- այլ գործոններ (ինչպես, օրինակ, խտրականությունը, ավանդույթները):

---

⁶ МОТ, Глобальный альянс против принудительного труда, 2008, стр.47.

Համառոտ հիշեցրե՛ք մասնակիցներին մարդ կանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարին վերաբերող հիմնական միջազգային հրավական գործիքները՝ գուցադրելով «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեահրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Թրաֆիքինգի դեմ պայքարի հիմնական միջազգային գործիքները» վերնագրով սլայդները:

2. Դասախոսին տրամադրվող նյութեր

Դասավանդողի ուշադրությանը ստորև ներկայացվում են այն միջազգային իրավական փաստաթղթերը, որոնք ունիվերսալ դերակատարում ունեն մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարում, ինչպես նաև այն փաստաթղթերը, որոնք հիմնարար են երեխայի թրաֆիքինգի համատեքստում: Դրանք սպառնիչ չեն: Ոլորտին վերաբերող միջազգային իրավական գործիքները շատ են և բազմառարկայական: Կախված այն բանից, թե ինչ ուղղվածություն ունի մասնակիցների խումբը, դասավանդողի ընտրությամբ մասնակիցների ուշադրությանը համառոտ կարող են ներկայացվել մասնակիցների համար առավել կիրառական այլ միջազգային իրավական գործիքներ:

Թրաֆիքինգի դեմ պայքարը կարգավորող հիմնական միջազգային իրավական փաստաթղթերից են՝

- ՄԱԿ-ի Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ 2000 թ. կոնվենցիան և դրա երկու կամընտիր արձանագրությունները՝

- Մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների առևտրի կանխարգելման, արգելման և պատժի մասին թիվ 2 արձանագրությունը և

- Ցամաքով, ծովով և օդով միգրանտների անօրինական ներս բերելու դեմ թիվ 1 արձանագրությունը:

Այդ արձանագրությունները լրացնում են ՄԱԿ-ի Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ կոնվենցիան, և դրանք մեկնաբանվում են Կոնվենցիայի հետ համատեղ:

Եվրոպայի խորհրդի 2005 թ. Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) դեմ պայքարի մասին կոնվենցիայի (այսուհետ տեքստում՝ ԵԽ 2005 թ. կոնվենցիա) կարևորություններից մեկը մարդու իրավունքների և զոհի պաշտպանության հարցերի վրա կենտրոնացումն է: Կոնվենցիայի ներածությունում թրաֆիքինգը համարվում է մարդու իրավունքների խախտում և ոտնձգություն անձի արժանապատվության ու անձեռնմխե-

լիության դեմ, կարևորվում է գոհերի իրավունքների հարգումն ու պաշտպանությունը:

Հայաստանը վավերացրել է նաև Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիան ու դրա երկու կամընտիր արձանագրությունները՝

- Մանկավաճառության, երեխաների մարմնավաճառության և մանկական պոռնոգրաֆիայի մասին արձանագրությունը ու

- Ջինված հակամարտություններին երեխաների մասնակցությանը վերաբերող արձանագրությունը:

Հիշեցրե՛ք մասնակիցներին, որ թրաֆիքինգի դեմ պայքարին վերաբերող թվարկված միջազգային իրավական փաստաթղթերը կազմում են ընդունված պայմանագրային և արտապայմանագրային փաստաթղթերի սուկ մի մասը:

Դասավանդողի համար օգտակար նյութ

Դասավանդողը պետք է տիրապետի ստորև շարադրված նյութին, սակայն, որպես կանոն, դասավանդման ընթացքում չի ծագում դրանով մասնակիցներին ծանրաբեռնելու կարիք: Այնուամենայնիվ, մասնակիցների շրջանում ծագող հարցերը հաճախ վերաբերում են թրաֆիքինգի և դրան ուղեկցող հանցագործությունների դեմ Հայաստանի քրեական քաղաքականությանը: Այդ դեպքում դասավանդողը պետք է կարողանա հարցերին տալ հստակ, համառոտ և մատչելի պատասխաններ:

Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեականացման գործընթացը Հայաստանի Հանրապետությունում

Շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրելու, փոխադրելու, հանձնելու, թաքցնելու կամ ստանալու՝ այլ կերպ ասած, թրաֆիքինգի քրեականացման գործընթացը ՀՀ օրենսդրությունում կրել է ինտենսիվ զարգացման բնույթ:

Առաջին փուլ. մինչև ՀՀ քր. օր-ի ընդունումը (2003 թ.) Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսդրությունում սահմանված չի եղել որևէ նորմ, որով նախատեսված լինեք քրեական պատասխանատվություն մարդկանց առևտրի համար: 2003 թ. ընդունված ՀՀ քր. օր-ում ներառված 132-րդ հոդվածի վերնագիրն էր «Մարդկանց առևտուրը»: Դա նորույթ էր ՀՀ քր. օր-ում:

ՀՀ քր. օր-ում ներառվել էր ևս մեկ հոդված՝ «Երեխայի առք ու վաճառք» վերնագրով և նույնաբովանդակ դիսպոզիցիայով (հոդված 168):

Երկրորդ փուլ. հետագայում՝ 2004 և 2006 թվականներին, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրի կողմից ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածում երեք անգամ կատարվել են փոփոխություններ և լրացումներ: Դրանց հետ փոխկապակցված, հիմնովին փոփոխվել է նաև «Երեխայի առք ու վաճառք» վերնագրով 168-րդ հոդվածի բովանդակությունը:

Մասնավորապես, «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2006 թ. հունիսի 21-ի ՀՀ օրենքով⁷,

- նոր խմբագրությամբ էր շարադրվել ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածը. այն վերնագրվել էր «Շահագործման նպատակով անձին հավաքագրելը, փոխադրելը, հանձնելը, թաքցնելը կամ ստանալը»,

- ՀՀ քր. օր-ը լրացվել էր նոր՝ 132¹-րդ հոդվածով, որով նախատեսվում էր քրեական պատասխանատվություն մարդուն պռնկության կամ սեռական շահագործման այլ ձևերի մեջ, հարկադիր աշխատանքի կամ ծառայությունների մեջ ներգրավելու կամ ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու համար: Այդ հոդվածով քրեականացվել էր մարդու բուն շահագործումը որպես արարք,

- փոփոխվել էր ՀՀ քր. օր-ի 261-րդ և 262-րդ հոդվածների բովանդակությունը, որոնցով նախատեսվում էր քրեական պատասխանատվություն շահադիտական նպատակով այլ

⁷ ՀՕ-103-Ն, 21.06.06, ՀՀՊՏ 36/ 491 /, 06.07.06

անձի՝ պոռնկությանը զբաղվելու գործում ներգրավելու և պոռնկությանը զբաղվելուն նպաստելու համար: Քրեական պատասխանատվություն էր սահմանվել ոչ միայն որջեր պահելու և կավատությանը զբաղվելու համար, այլև պոռնկությանը զբաղվելու համար պարբերաբար կացարաններ տրամադրելու կամ այլ անձանց կողմից պոռնկությանը զբաղվելու կազմակերպմանն այլ կերպ մասնակցելու համար:

Այդ փոփոխությունների նպատակն էր ապահովել մի կողմից՝ թրաֆիքինգին վերաբերող հողվածի դիսպոզիցիաներում օգտագործվող հասկացությունների համապատասխանեցումը միջազգայնորեն ընդունված հասկացությունների բովանդակությանը, իսկ մյուս կողմից՝ հողվածում նախատեսված հանցագործությունների համար սանկցիաների հնարավոր ներդաշնակությունն այլ պետություններում նմանատիպ արարքների համար նախատեսված պատժի տեսակներին և դրանց չափերին: Նման մոտեցումը կոչված էր ապահովելու թրաֆիքինգի դեմ պայքարում արդյունավետ միջազգային համագործակցություն:

Օրենսդրության բարեփոխումների այդ փուլը նպաստում էր թրաֆիքինգի դեմ պայքարում պետությունների ընդհանուր քրեական քաղաքականության իրականացմանը: Բացի այդ, նման կարգավորումն ընձեռում էր նաև օգտակար ընդհանուր տեղեկատվության և փորձի փոխանակման ամրապնդման հնարավորություն: Նույնական հասկացությունների կիրառումը օգտակար էր հետազոտություններ կատարելու համար: Դա կարող էր նպաստել նաև ազգային ու տարածաշրջանային նակարդակներում տվյալների շտեմարանների ստեղծմանը և դրանց օգտագործմանը: Թեթևանում էր համագործակցությունը փոխադարձ իրավական օգնության և հանձնման հարցերում:

«Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2006 թ. դեկտեմբերի 27-ին ընդունված ՀՀ օրենքով սահմանվել էր, որ երեխայի առքն ու վաճառքը թրաֆիքինգից տարբերվող

առանձին հանցակազմ է, եթե բացակայում են ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ և 132.1-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցակազմների հատկանիշները⁸:

Երրորդ փուլ. այնուհետև, հաշվի առնելով իրավակիրառ պրակտիկայում թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն պոռնկության կամ սեռական շահագործման այլ ձևերի մեջ, հարկադիր աշխատանքի կամ ծառայությունների մեջ ներգրավելու կամ ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու դեմ պայքարի ընթացքում կուտակված ավելի քան եռամյա փորձը, 2009 թվականի նոյեմբերի 18-ի օրենքով կատարվեցին լրացումներ և փոփոխություններ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ և 132¹-րդ հոդվածներում⁹:

Պետք է նշել, որ այդ լրացումների գլխավոր հավելյալ արժեքն այն էր, որ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածը լրացվեց քրեաիրավական նոր դրույթով կամ նորմով: Դրա իմաստն այն էր, որ օրենսգրքի ինչպես 132-րդ հոդվածով, այնպես էլ 132¹-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործություններից տուժած անձն ազատվում էր այդ հանցագործությունների համար քրեական պատասխանատվությունից երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում՝

ա) եթե այդ հանցագործությունները նա հարկադրված է եղել կատարելու՝ ելնելով իր կարգավիճակի հետևանքով ստեղծված իրավիճակից, և

բ) եթե նա աջակցել է այդ հանցագործությունների բացահայտմանը:

Բացի այդ, ՀՀ քր. օր-ի և՛ 132-րդ հոդվածով, և՛ 132¹-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների դիսպոզիցիաներում օգտագործված առանձին եզրույթներ (օրինակ՝ խարդախությունը) փոխարինվել էին այդ եզրույթի իմաստը բովանդակող՝ խարդախության կատարման մեխանիզմը նկարագրող այլընտրանքային գործողությունները (հանգործութ-

⁸ ՀՕ-256-Ն, 27.12.06, ՀՀՊՏ 2/ 526 /, 10.01.07

⁹ ՀՀՊՏ 2009/65(731), 23.12.09, հմդ. 1415, ՀՕ-220-Ն

յունը) արտահայտող եզրույթներով՝ խաբեություն կամ վստահության չարաշահում:

Փոփոխվել էր նաև որակյալ թրաֆիքինգի դիսպոզիցիայի կառուցվածքը: Հանցակազմը լրացվել էր նոր որակյալ հանգամանքով՝ շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրելը, փոխադրելը, հանձնելը, թաքցնելը կամ ստանալը, որը կատարվել է տուժողի՝ սահմանված կարգի խախտմամբ պետական սահմանը հատելը կազմակերպելով:

Խստացվել էին այդ հանցագործությունները կատարելու համար պատժաչափերը: Այսպես, էականորեն բարձրացվել էր ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում նկարագրված հանցագործությունը կատարելու համար նախատեսված սանկցիայի ինչպես ստորին, այնպես էլ վերին սահմանը, 2-րդ մասում նախատեսված արարքի համար՝ վերին սահմանը, իսկ 4-րդ մասում նախատեսված արարքի համար՝ ստորին սահմանը:

ՀՀ քր. օր-ի 132¹-րդ հոդվածով նախատեսված՝ մարդուն պռոնկության կամ սեռական շահագործման այլ ձևերի մեջ, հարկադիր աշխատանքի կամ ծառայությունների մեջ ներգրավելը կամ ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը լրացվել էր ևս մեկ՝ նոր որակյալ հանգամանքով: Այն է՝ տուժողին օտարերկրյա պետությունում ապօրինի պահելը:

Ի վերջո, ՀՀ քր. օր-ի և՛ 132-րդ հոդվածով, և՛ 132¹-րդ հոդվածով նախատեսված բոլոր հանցագործությունների համար սանկցիաները լրացվել էին լրացուցիչ պատժատեսակով՝ գույքի բռնագրավմամբ:

Չորրորդ փուլ. նախ նշենք, որ տերմինաբանական միասնությունն ապահովելու նպատակով որոշվեց ՀՀ քր. օրում կիրառել «թրաֆիքինգ» եզրույթը, որն օգտագործվում է համապատասխան միջազգային փաստաթղթերում, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության ազգային օրենսդրությունում:

Իրավակիրառ պրակտիկայում պետք է նկատի ունենալ, որ օրենսդրական բարեփոխումների այս փուլում սկզբունքորեն փոփոխվեց ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված դիսպոզիցիայի կառուցվածքը: Այն (132-րդ հոդվածի 1-ին մասը) ներառում է իրենց բնույթով էապես տարբերվող երկու տարբեր երևույթներին վերաբերող դիսպոզիցիաներ՝

ա) մարդու թրաֆիքինգ՝ շահագործման նպատակով անձին հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը (առանձին վերցված մեկ երևույթ): Թվարկված արարքներից յուրաքանչյուրն առանձին հանցագործություն է (այլընտրանքային գործողությամբ), եթե այդ գործողություններից յուրաքանչյուրն առանձին վերցված, կամ դրանց ցանկացած համակցությունը կատարվում է (են) մարդու շահագործման նպատակով և ուղեկցվում է (են) նույն դիսպոզիցիայում թվարկված՝ հանցանքը կատարելու մեթոդով (մեթոդներով), սակայն չի (չեն) ենթադրում բուն շահագործումը:

բ) մարդուն շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը (առանձին վերցված մեկ այլ երևույթ): Թվարկված արարքներից յուրաքանչյուրը նույնպես առանձին հանցագործություն է (այլընտրանքային գործողությամբ), եթե այդ գործողություններից յուրաքանչյուրն առանձին վերցված կամ դրանց համակցությունը ուղեկցվում է (են) նույն դիսպոզիցիայում թվարկված՝ հանցանքը կատարելու մեթոդով (մեթոդներով): Դրանք կատարվում են ոչ միայն մարդու շահագործման նպատակով, այլև ենթադրում են բուն շահագործումը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ այդ վիճակում պահելը:

Պետք է նաև հաշվի առնել, որ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված մեկ միասնական դիսպոզիցիայի կառուցվածքում ներառված՝ քրեորեն հետապնդելի այդ երկու տարբեր արարքների խմբերն իրարից սկզբունքորեն տարբերվում են կատարման մեխանիզմներով, հանցավոր ոտնձգության օբյեկտներով, օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ կողմերով: Այնուամենայնիվ, այդ երկու տարբեր արարքները միա-

վորվել են ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված մեկ միասնական դիսպոզիցիայի կառուցվածքում այն տրամաբանությամբ, որ թեև մարդու թրաֆիքինգն ինքնին ավարտված հանցագործություն է, այն, որպես կանոն, նախորդում է մարդու շահագործմանը, նրան շահագործման վիճակի մեջ դնելուն կամ պահելուն, իսկ մարդու բուն շահագործումը, նրան շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը, որպես կանոն, մարդու թրաֆիքինգի տրամաբանական շարունակությունն է: Հաշվի է առնվել նաև այն հանգամանքը, որ ինչպես մարդու թրաֆիքինգը, այնպես էլ մարդու շահագործումը, նրան շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը միավորվում են մեկ միասնական «շահագործում» հասկացությամբ այն իմաստով, ինչպես դա նկարագրված է ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 4-րդ մասում, և որ երկու արարքների իմաստն էլ վերջին հաշվով շահագործումն է. մարդու թրաֆիքինգի դեպքում՝ որպես նպատակ, իսկ մարդուն շահագործման կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ այդ վիճակում պահելու դեպքում՝ որպես գործողություն:

Հարց յսարանին. «Մասնակիցներից ո՞վ է աշխատանքի բերումով առնչվել մարդու թրաֆիքինգի դեպքի հետ»:

Տարբերակ 1. Եթե կան անձինք, ովքեր գործնականում առնչվել են մարդու թրաֆիքինգի դեպքի հետ, ապա օգնականին խնդրե՛ք գրել մասնակիցների թիվը, իսկ կողքը՝ այդ անձանց անունները և գործունեության ոլորտը: Նրանցից առավել ակտիվ մասնակցին խնդրե՛ք 2-3 բույերների ընթացքում պատմել դեպքը: Օգնականին խնդրե՛ք Չեր օգնությամբ նկարագրվող դեպքից ընտրել և ֆիլիպ-քարտի վրա գրառել երևույթը բնութագրող «բանալի» բառերը, եթե այդպիսիք կհնչեցվեն: Մասնակիցների ուշադրությունը 1-2 բույերների ընթացքում սևեռե՛ք «բանալի» բառերի վրա: Արդյունքներով սահուն անցու՛մ կատարեք մոդուլի խնդիրներին:

Տարբերակ 2. Եթե չկան անձինք, ովքեր գործնականում առնչվել են թրաֆիքինգի դեպքի հետ, ապա օգնական

նին խնդրե՛ք գրել մասնակիցների թիվը, իսկ կողքը՝ 0 թիվը: Արդյունքներով սահուն անցում կատարե՛ք մոդուլի խնդիրներին:

«Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» մոդուլի խնդիրները

Ներածությունից հիմնական մասին սահուն անցնելու համար գուցադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» դի-դակտիկ նյութի «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը մոդուլի խնդիրները» վերնագրով սլայդները:

Մոդուլի խնդիրներն են՝

1. Թրաֆիքինգի վերաբերյալ՝

- ա) սահմանել «մարդու թրաֆիքինգ» հասկացությունը,
- բ) պարզել մարդու թրաֆիքինգի մեխանիզմը,
- գ) պարզել մարդու թրաֆինգը բնութագրող հատկանիշները:

2. Մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու վերաբերյալ՝

- ա) սահմանել մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հասկացությունները,
- բ) պարզել մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմը,
- գ) պարզել մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելը կամ պահելը բնութագրող հատկանիշները:

3. Երեխայի թրաֆիքինգի, ինչպես նաև երեխային շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու վերաբերյալ՝

- ա) պարզել երեխայի թրաֆիքինգի մեխանիզմի առանձնահատկությունները,

բ) պարզել երեխային շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմի առանձնահատկությունները:

Դասավանդողը պետք է ուշադրություն դարձնի հետևյալին՝

1. Մոդուլի առաջին և երկրորդ խնդիրները դասախոսության ընթացքում պետք է պարզաբանվեն զուգահեռ, քանի որ դրանք տարբերվում են հիմնականում օբյեկտիվ կողմի գործողությունների հատկանիշով:

2. Մոդուլի երրորդ խնդրի երկու բաղադրիչները պետք է պարզաբանվեն զուգահեռ՝ առաջին և երկրորդ խնդիրների բաղադրիչների ամբողջական պարզաբանումից հետո:

3. Մարդու թրաֆիքինգը, ինչպես նաև մարդուն շահագործելը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը

Դասավանդողին և ունկնդիրներին անհրաժեշտ նյութ

Ստորև շարադրված է ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի բովանդակությունը: Դասավանդողն այն պետք է անթերի իմանա, ինչը կնպաստի նյութը թեթև և բարձր մակարդակով դասավանդելուն: Կարիք չկա, սակայն, հենց սկզբից նյութի ամբողջ ծավալով մասնակիցներին ծանրաբեռնելու:

Բաժանվող նյութ թիվ 1

ՀՈՂՎԱԾ 132. ՄԱՐԴՈՒ ԹՐԱՖԻԲԻՆԳԸ ԿԱՄ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

1. Մարդու թրաֆիքինգը՝ շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, ինչպես նաև մարդուն շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը՝ կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ հարկադրանքի այլ

ձևերով, առևանգման, խարեության կամ վստահությունը չարաշահելու, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը օգտագործելու կամ նրան վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձեռք բերելու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալու կամ ստանալու կամ այդպիսիք խոստանալու միջոցով՝

պատժվում է ազատագրկմամբ՝ հինգից ութ տարի ժամկետով՝ գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա, որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով կամ առանց դրա:

2. Նույն արարքը, որը կատարվել է՝

1) երկու կամ ավելի անձանց նկատմամբ,

2) մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ,

3) պաշտոնական դիրքն օգտագործելով,

4) կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով,

5) ակնհայտ հղի կնոջ նկատմամբ,

6) ՀՀ պետական սահմանը հատելով անձի տեղափոխումը կազմակերպելու միջոցով՝

պատժվում է ազատագրկմամբ՝ յոթից տասներկու տարի ժամկետով՝ գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա, որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով կամ առանց դրա:

3. Սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված արարքը, որը՝

1) կատարվել է կազմակերպված խմբի կողմից,

2) անգզուշությամբ առաջացրել է տուժողի մահ կամ այլ ծանր հետևանքներ՝

պատժվում է ազատագրկմամբ՝ տասից տասնչորս տարի ժամկետով՝ գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա, որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ

յամբ գրադվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով կամ առանց դրա:

4. Սույն հոդվածում, ինչպես նաև սույն օրենսգրքի 132.2-րդ հոդվածում շահագործում են համարվում այլ անձի՝ պոռնկության շահագործումը կամ սեքսուալ շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքը կամ ծառայությունները, ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելը, առքը կամ վաճառքը, օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը:

5. Սույն հոդվածով, ինչպես նաև սույն օրենսգրքի 132.2-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործություններից տուժած անձն ազատվում է իր կողմից կատարված ոչ մեծ կամ միջին ծանրության այն հանցագործությունների համար քրեական պատասխանատվությունից, որոնցում ներգրավված է եղել՝ իր նկատմամբ իրականացված թրաֆիքինգի կամ շահագործման ընթացքում և այդ արարքները կատարել է հարկադրանքի ներքո:

3.1. Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու սահմանումները ՀՀ քր. օր-ում

Յուզադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի ««Մարդու թրաֆիքինգ» եզրույթը» վերնագրով սլայդը:

3.1.1. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում ձևակերպված «մարդու թրաֆիքինգ» հասկացությունը

Մասնակիցներին հանձնարարե՛ք օգտվել թիվ 1 բաժանվող նյութից:

Դասավանդողը պետք է ուշադրություն դարձնի հետևյալին. ստորև բերվել է հատված թիվ 1 բաժանվող նյութից՝ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի վերնագիրը և 1-ին մասն առանց սանկցիայի:

ՀՈԴՎԱԾ 132. ՄԱՐԴՈՒ ԹՐԱՖԻԻՔԻՆԳԸ ԿԱՄ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

1. Մարդու թրաֆիքինգը՝ շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, ինչպես նաև մարդուն շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը՝ կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ հարկադրանքի այլ ձևերով, առևանգման, խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը օգտագործելու կամ նրան վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձևաք բերելու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալու կամ ստանալու կամ այդպիսիք խոստանալու միջոցով:

Ծանուցում. Ոչ մգացված տառերով տեքստում տրված է թրաֆիքինգի բնորոշումը: Մգացված տառերով տեքստը վերաբերում է մարդու շահագործմանը, նրան շահագործման մեջ դնելուն կամ պահելուն, որոնք տարբերվում են մարդու թրաֆիքինգ հանցագործությունից:

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի վերնագրում նախկինում օգտագործվում էր «մարդկանց առևտուր» եզրույթը, իսկ հետագայում՝ «շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրելը, փոխադրելը, հանձնելը, թաքցնելը կամ ստանալը» գործողությունների թվարկումը: ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի փոփոխությունների արդյունքում այժմ և՛ վերնագրում, և՛ 1-ին մասի դիսպոզիցիայում օգտագործվում է «մարդու թրաֆիքինգ» եզրույթը: ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի «ա» ենթակետում տրվել է «թրաֆիքինգ» եզրույթի հասկացությունը¹⁰:

---

¹⁰ **Թրաֆիքինգ**՝ շահագործման նպատակով մարդկանց հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ընդունելը՝ ուժի սպառնալիք կամ ուժ գործադրելու կամ հարկադրանքի որևէ այլ ձև կիրառելու, առևանգման, խարդախության, խաբեության, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը չարաշահելու, կամ այլ անձնավորության նկատմամբ

Բացի ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայից՝ «մարդու թրաֆիքինգ» եզրույթն օգտագործվում է և այլ համապատասխան միջազգային փաստաթղթերում:

Օգտակար նյութ դասավանդողի համար

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում օգտագործվել են նաև «մարդուն շահագործելը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը» եզրույթները, ու նկարագրվել են այդ հանցավոր արարքները կատարելու մեխանիզմները (տեքստում տրված է ոչ մզագված տառերով):

ՀՈԴՎԱԾ 132. ՄԱՐԴՈՒ ԹՐԱՖԻԻՔԻՆԳԸ ԿԱՄ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

1. Մարդու թրաֆիքինգ՝ շահագործման նպատակով մարդուն հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, ինչպես նաև մարդուն շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը՝ կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ հարկադրանքի այլ ձևերով, առևանգման, խարեության կամ վստահությունը չարաշահելու, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը օգտագործելու կամ նրան վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձևառ բերելու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալու կամ ստանալու կամ այդպիսիք խոստանալու միջոցով:

3.1.2. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն քրեորեն հետապնդելի արարքները

Ցուցադրենք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեակիրավակյան բնութագրերը» դիդակ-

---

որոշակի վերահսկողություն իրականացնող որևէ անձի համաձայնությունը ձևառ բերելու նպատակով դրամական միջոցներ կամ այլ օգուտներ տրամադրելու կամ ստանալու եղանակով:

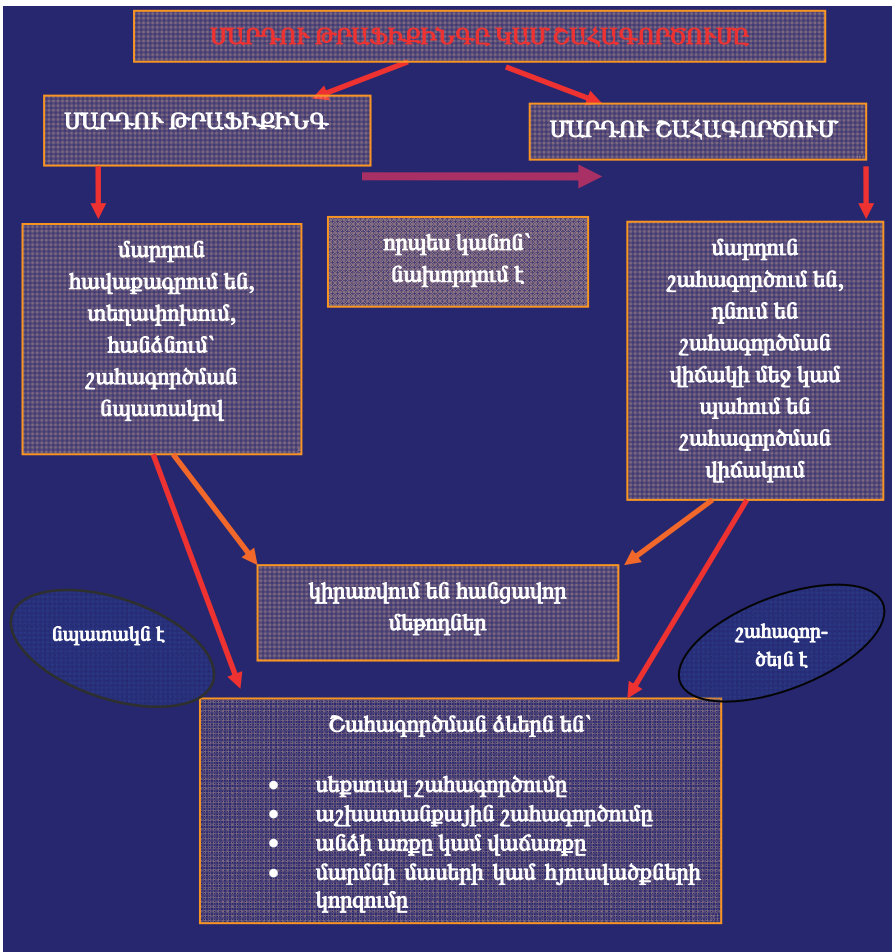

տիկ նյութի «Մարդու թրաֆիքինգը կամ շահագործումը (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սլայտը:

Մասնակիցներին հանձնարարեն՝ օգտվել թիվ 2 բաժանվող նյութից:

Թրաֆիքինգն այլ հանցագործություններից սահմանազատելու խնդրին կանոդադառնանք հետագայում: Մինչ այդ, սակայն, պետք է տարբերակել «մարդու թրաֆիքինգը» «մարդուն շահագործել, նրան շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը» հանցագործությունից:

Բաժանվող նյութ թիվ 2

Մեկնարանե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգը կամ շահագործումը (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սլայդը՝ շեշտադրելով, որ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն քրեորեն հետապնդելի են հետևյալ արարք-ները՝

ա) առանձին վերցված մեկ երևույթ՝ թրաֆիքինգ - [շահագործման նպատակով] [մարդուն հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը], [որը (որոնք) կատարվել է (կատարվել են) նույն հոդվածում նկարագրված այլընտրանքային միջոցների գործադրմամբ],

բ) առանձին վերցված մեկ այլ երևույթ՝ [մարդուն շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը], [որը (որոնք) կատարվել է (կատարվել են) նույն հոդվածում նկարագրված այլընտրանքային միջոցներով]:

Ինչպես թրաֆիքինգի, այնպես էլ մարդուն շահագործելու, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու միջոցներն են՝

- կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելը կամ

- կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքը կամ

- հարկադրանքի այլ ձևերը կամ

- առևանգումը կամ

- խաբեությունը կամ վստահության չարաշահումը կամ

- իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունն օգտագործելը կամ

- գոհին/տուժողին վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձեռք բերելու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալը կամ ստանալը կամ

- գոհին/տուժողին վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձեռք բերելու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալու կամ ստանալու խոստումը:

Օրինակի օգնությամբ վերլուծե՛ք «մարդու թրաֆիքինգ» հանցագործությունը «մարդուն շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը» հանցագործությունից սահմանազատելու հիմնական բնութագրիչները:

Գործի փաստական հանգամանքները.

Հանցագործը պոռնկության մեջ ներգրավելու և սեռական շահագործման ենթարկելու համար հավաքագրել է 4 կանանց:

Ա. Հաստատվել է, որ հանցանքը կատարվել է ուղղակի դիտավորությամբ և նյութական շահ ստանալու նպատակով: Օգտվելով տուժողների խոցելի վիճակից՝ հանցագործը նրանց կեղծ խոստումներ էր տվել Դուբայում գտնվող սննդի արտադրամասում բարձր վարձատրվող աշխատանք տրամադրելու մասին:

Բ. Հաստատվել է, որ Դուբայ ժամանելուն պես հանցագործը սպառնալիքների և շանտաժի կիրառմամբ այդ կանանց ստիպել էր զբաղվել պոռնկությամբ: Արդյունքում տուժողները վեց ամիս շարունակ հարկադրաբար զբաղվել են պոռնկությամբ՝ ենթարկվելով սեռական շահագործման: Նրանց փախչելու փորձերը կասեցվել են, իսկ հարկադիր շահագործումը շարունակվել է ավելի ինտենսիվ:

Վերլուծություն. Դասավանդողը պետք է վերլուծի գործի փաստական հանգամանքները «Մարդու թրաֆիքինգը կամ շահագործումը (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սլայդի օգնությամբ: Գործի փաստական հանգամանքների «Ա» հատվածում նկարագրված արարքը պետք է որակվի որպես թրաֆիքինգ, իսկ «Բ» հատվածում նկարագրված արարքները՝ որպես մարդկանց շահագործում, շահագործման վիճակի մեջ դնել, ինչպես նաև այդ վիճակում պահել: Հանցագործը պետք է դատապարտվի և՛ թրաֆիքինգի, և՛ սեռական շահագործման համար:

Անհրաժեշտ է իմանալ, որ մարդուն շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը, քրեորեն հե-

տապանդեղի արարքների շարքում դասելը նույնպես (ինչպես և մարդու թրաֆիքինգը) կոնվենցիոնալ է իր բնույթով և կազմում է ՀՀ կողմից իր միջազգային պարտավորությունների կատարումն ապահովող իրավանդում:

Այսպես, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թ. նոյեմբերի 4-ին ընդունված Եվրոպական կոնվենցիայի «Ստրկության և հարկադիր աշխատանքի արգելումը» վերնագրով 4-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով սահմանված է, որ՝

«1. Ոչ ոք չպետք է պահվի ստրկության մեջ կամ անազատ վիճակում:

2. Ոչ ոք չպետք է պարտադրվի կատարելու պարտադիր կամ հարկադիր աշխատանք»:

Մարդուն ստրկության մեջ կամ անազատ վիճակում պահելու դեմ հետևողական ակտիվ պայքարը կնպաստի նման հանցավոր վարքագծի պահանջարկի նվազմանը: Դա կնպաստի նաև մարդուն պարտադիր կամ հարկադիր աշխատանք կատարելուն պարտադրելու պահանջարկի նվազմանը: Իր հերթին, մարդուն շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու պահանջարկի և մարդու թրաֆիքինգի առաջարկի միջև անհամապատասխանելիությունը կարող է նպաստել մարդու թրաֆիքինգի դեմ պայքարի արդյունավետության բարձրացմանը: Ահա թե ինչու է ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայի «Պահանջարկի վերացմանն ուղղված միջոցներ» վերնագրով 6-րդ հոդվածով որոշվել, որ Կոնվենցիայի յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ձգտի վերացնելու մարդկանց, մասնավորապես՝ կանանց և երեխաների շահագործման (թրաֆիքինգ) բոլոր ձևերին նպաստող պահանջարկը, որը հանգեցնում է մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգ): Այդ նպատակով Կոնվենցիայի յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ձեռնարկի կամ ամրապնդի օրենսդրական, վարչական, կրթական, սոցիալական, մշակութային և այլ միջոցները:

3.1.3. Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու կամ շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հանցագործությունների տեսակներն ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի

Քրեական քաղաքականության ընդհանուր կանոնն այն է, որ ՀՀ քր. օր-ով նախատեսված հանցագործությունների համար պետք է սահմանված լինեն այնպիսի պատիժներ, որոնք արդյունավետ են, համաչափ և գսպող, ու այդպես են հարաբերվում հանցագործության լրջության հետ:

Թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու կամ շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու տեսակներն ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի որոշվում են «Հանցագործության տեսակները» վերնագրով ՀՀ քր. օր-ի 19-րդ հոդվածում սահմանված կանոններով, որոնց համաձայն՝ ՀՀ իրավական համակարգին բնորոշ է հանցագործությունների տեսակավորումն ըստ քրեական պատժի վերին սահմանի: Այդ հոդվածի կանոնների համաձայն, ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի, ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում ձևակերպված արարքները՝ և՛ մարդու թրաֆիքինգը, և՛ մարդուն շահագործելը կամ շահագործման մեջ դնելը կամ պահելը, ծանր հանցագործություններ են, իսկ 2-րդ և 3-րդ մասերի դիսպոզիցիաների հանցակազմերում ձևակերպված արարքները՝ առանձնապես ծանր հանցագործություններ են:

Իրավակիրառ պրակտիկայում, հատկապես՝ անդրազգային հանցավորության դեմ պայքարում հանցագործներին հանձնելու և պետությունների փոխադարձ իրավական օգնության ոլորտում պետք է հաշվի առնել, որ ՄԱԿ-ի Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ 2000 թ. կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի «բ» կետի համաձայն՝ «լուրջ հանցագործություն» է այն հանցագործությունը, որի կատարման համար նախատեսված է չորս տարուց ոչ պակաս ազատազրկում կամ ավելի խիստ պատժազավով պատիժ: Այդ դրույթի համատեքս-

տում ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածում նախատեսված հանցագործությունները կոնվենցիոն նշված չափանիշների տեսանկյունից դիտվում են որպես «լուրջ» հանցագործություններ:

Պետք է նաև հաշվի առնել, որ «Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանձնման համար բավարար է, որ հայցող և հայցվող Կողմերի օրենսդրությամբ հանցագործության համար նախատեսվող ազատազրկման (որպես պատժի տեսակի) ժամկետը գերազանցի մեկ տարին: Նշենք, որ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի բոլոր մասերում նախատեսված հանցագործությունների կատարման համար որպես պատժի տեսակ նախատեսված է ազատազրկումը. առաջին մասով՝ հինգից ութ տարի ժամկետով, երկրորդ մասով՝ յոթից տասներկու տարի ժամկետով, և երրորդ մասով՝ տասից տասնչորս տարի ժամկետով: Այսինքն՝ «Հանձնման մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի կիրառման տեսանկյունից ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի սանկցիաները բավարար են ՀՀ Սահմանադրության 30¹-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նախատեսված դեպքերում¹¹ և սահմանադրաիրավական այդ նորմին համապատասխան՝ ՀՀ քր. օր-ով նախատեսված դեպքերում, պայմաններում և կարգով հանձնումն իրականացնելու համար:

---

¹¹ «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացուն չի կարելի հանձնել օտարերկրյա պետությանը, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերի»:

3.1.4. Թրաֆիքինգի մեխանիզմները

Ցուցադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեափրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Թրաֆիքինգի մեխանիզմները (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սլայդը:

Մասնակիցներին հանձնարարե՛ք օգտվել թիվ 3 բաժանվող նյութից:

Ներկայացրե՛ք թրաֆիքինգի մեխանիզմներն ըստ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայի: Այս մեխանիզմներում գոհը/տուժողը 18 տարին լրացած ֆիզիկական անձ է:

ԹՐԱՏԻՔԻՆԳԻ ՄԵԽԱՆԻՉՄՆԵՐԸ
(ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)

Մարդուն հավաքագրելը	Կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր <i>բռնության գործադրում</i>	Իշխանության կամ վիճակի խոցելիության օգտագործում	Այլ անձի՝ պտռնկության շահագործում կամ սեքսուալ այլ շահագործում
Մարդուն տեղափոխելը	Կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր <i>բռնություն գործադրելու սպառնալիք</i>	Մարդուն վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձեռք բերելու նպատակով <i>նյութական կամ այլ օգուտ տալը կամ ստանալը</i>	Հարկադիր աշխատանք կամ հարկադիր ծառայություն
Մարդուն փոխանցելը			Ստրկություն կամ ստրկությանը մնանվող վիճակ
Մարդուն քաբցնելը	Հարկադրանքի այլ ձևեր	Մարդուն վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձեռք բերելու նպատակով <i>նյութական կամ այլ օգուտ տալու կամ ստանալու խոստում</i>	Մարդու առքը կամ վաճառքը
	Առևանգում		Մարդու մարմնի մասերը կամ հյուսվածքները վերցնելը
	Խաբեություն		
Մարդուն ստանալը	Վստահության չարաշահում		

Թրաֆիքինգի մեխանիզմներին անդրադառնալիս նախ պետք է հիշել, որ «միջոց» բառը տվյալ պարագայում օգտագործվում է որպես պայմանական հասկացություն: Միջոցները նույնպես գործողություններ են, սակայն դրանք ուղեկցում են հիմնական գործողությունները:

Այնուհետև, անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ վերը նկարագրված՝ գործողություններից յուրաքանչյուրն առանձին վերցրած, կամ դրանց ցանկացած համակցությունը կատարվում է (են) մարդու շահագործման նպատակով, սակայն չեն ենթադրում բուն շահագործումը որպես այդպիսին:

Իրավակիրառ պրակտիկայում պետք է հաշվի առնել նաև, որ, որպես կանոն, թրաֆիքինգը նախորդում է մարդուն շահագործելուն, շահագործման վիճակի մեջ դնելուն կամ պահելուն: Դա, սակայն, պարտադիր պայման չէ: Մարդը կարող է հանգամանքների բերումով այդ վիճակում հայտնվել և առանց թրաֆիքինգի իրականացման, օրինակ, աշխատանքային կամ այլ պայմանների այնպիսի փոփոխությունների արդյունքում, երբ նա հայտնվում է ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իմաստով շահագործման վիճակում:

«Թրաֆիքինգի մեխանիզմները (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սլայդի օգնությամբ պատմենք մասնակիցներին, որ թրաֆիքինգը համարվում է ավարտված հանցագործություն մինչև անձին փաստացի շահագործելը կամ շահագործման մեջ դնելը կամ պահելը, այսինքն՝ հանցակազմը ձևական է:

Դրա համար բավարար է, որ անձի նկատմամբ՝

ա) շահագործման նպատակով (սլայդում նշված է մանուշակագույնով),

բ) կատարվի ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված գործողություններից մեկը (սլայդում նշված է կանաչով),

գ) նույն մասում նշված միջոցներից որևէ մեկի կիրառմամբ (սլայդում նշված է դեղինով): Այսպես, մարդու «հավաքագրումը» (գործողություն) «վստահությունը չարաշահելու մի-

ջոցով» (միջոց) «աշխատանքային շահագործման նպատակով» (նպատակ) հանցավոր գործունեություն է, որը պետք է որակվի որպես ավարտված թրաֆիքինգ: Կամ, օրինակ, «շահագործման նպատակով» (նպատակ) «առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնության գործադրմամբ» (միջոց) «մարդուն թաքցնելը» (գործողություն) նույնպես պետք է որակվի որպես ավարտված թրաֆիքինգ:

Գործնականում հանցագործները, հետապնդելով շահագործման նպատակ, այդ նպատակին հասնելու համար կատարում են ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված մեկից ավելի գործողություններ և դրանց կատարման ընթացքում կիրառում են նույն մասում թվարկված տարրեր (մեկից ավելի) միջոցներ:

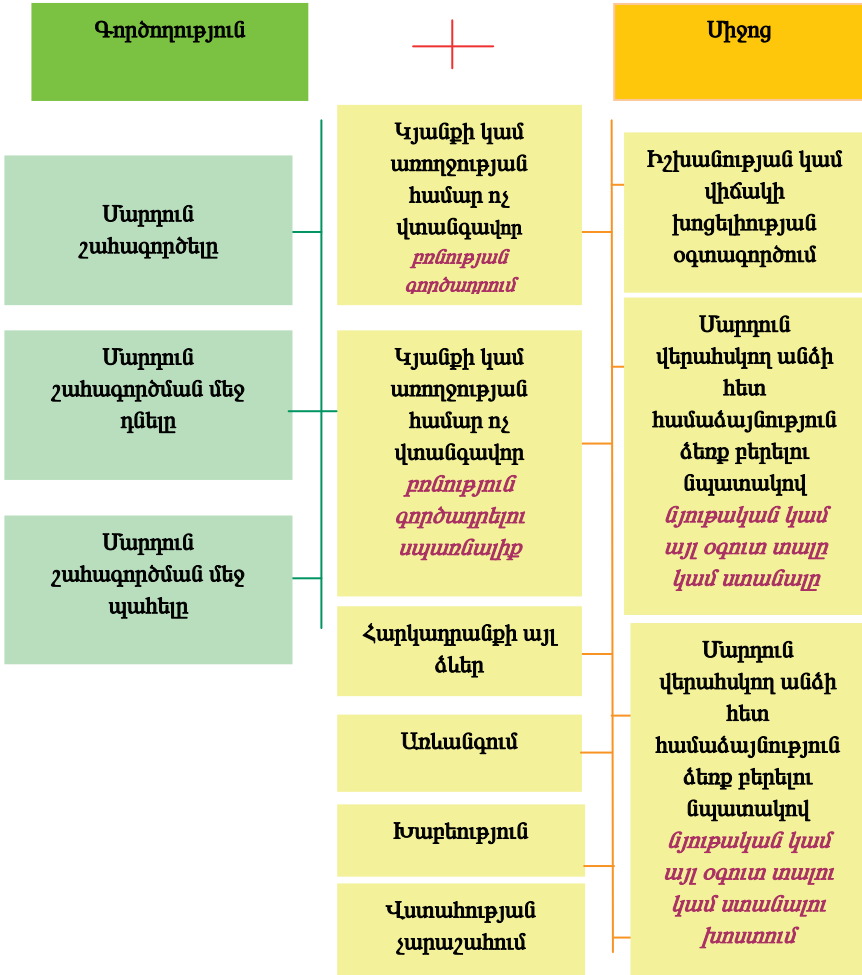
ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի դիսպոզիցիայի կառուցվածքի համաձայն՝ արարքը համարվում է ավարտված հանցագործություն, եթե նույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքն անզուգույնությամբ առաջացրել է տուժողի մահ կամ այլ ծանր հետևանքներ: Այսպես, եթե թրաֆիքինգը անզուգույնությամբ առաջացրել է տուժողի մահ, ապա նշված ծանրացնող հանգամանքը հանցավորին մեղսագրելու համար անհրաժեշտ է ապացուցել տուժողի մահի նկատմամբ հանցավորի կողմից անզույշ մեղքի դրսևորումը և թրաֆիքինգի ու զոհի մահվան միջև պատճառական կապի առկայությունը: Եթե, օրինակ, թրաֆիքինգի զոհի մահն առաջացել է վերջինիս կյանքի համար վտանգավոր եղանակով կամ պայմաններում տեղափոխելու հետևանքով, ապա այլ հանգամանքների բացակայության դեպքում արարքը պետք է որակվի որպես թրաֆիքինգ, որն անզուգույնությամբ առաջացրել է տուժողի մահ (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

3.1.5. Մարդուն շահագործելու կամ շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմները

Յուզադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Մարդուն շահագործելու կամ շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմները (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սյալոթը: Մասնակիցներին հանձնարարե՛ք օգտվել թիվ 4 բաժանվող նյութից:

Ներկայացրե՛ք մարդուն շահագործելու կամ շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմներն ըստ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայի: Այս մեխանիզմներում գոհը/տուժողը 18 տարին լրացած անձ է:

ՄԱՐԴՈՒՆ ՇԱՀԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԿԱՄ ՇԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ
ՄԵՋ ԴՆԵԼՈՒ ԿԱՄ ՊԱՀԵԼՈՒ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԸ
(ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)

Շահագործում են համարվում այլ անձի՝ պոռնկության շահագործումը կամ սեքսուալ շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքը կամ ծառայությունները, ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելը, առքը կամ վաճառքը, օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը:

Այսպես, մարդուն «աշխատանքային շահագործման մեջ դնելը» (գործողություն) «խաբեության միջոցով» (միջոց) հանցավոր արարք է, որը պետք է որակվի որպես ավարտված շահագործում: Կամ, օրինակ, «առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնության գործադրմամբ» (միջոց) «մարդուն շահագործման մեջ պահելը» (գործողություն) նույնպես պետք է որակվի որպես ավարտված շահագործում:

Ամփոփում

1. Թրաֆիքինգը համարվում է ավարտված հանցագործություն մինչև անձին փաստացի շահագործման մեջ դնելը կամ պահելը, այսինքն՝ հանցակազմը ձևական է:

Դրա համար բավարար է, որ անձի նկատմամբ՝

ա) շահագործման նպատակով

բ) կատարվի ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված գործողություններից մեկը

գ) նույն մասում նշված միջոցներից որևէ մեկի կիրառմամբ:

2. Մարդու շահագործումը համարվում է ավարտված հանցագործություն անձին շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու պահից (փաստացի շահագործում): Կախված շահագործման ձևից՝ հանցակազմը կարող է լինել և՛ ձևական, և՛ նյութական:

3.2. Մարդու հանցավոր շահագործում

Հարցրե՛ք մասնակիցներին, թե ինչպես են հասկանում շահագործման հասկացությունը, այնուհետև պարզաբանե՛ք հարցը:

Օգնականին խնդրե՛ք ֆիլա-քարտի վրա գրառել ինչեզրած հիմնական պատասխանները: Համառոտ վերյուծե՛ք որանք, ընդօժե՛ք ճիշտ պատասխանները:

Ցուցադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Մարդկանց թրաֆիքինգ. ինչո՞ւ է կատարվում» վերնագրով սլայդը:

3.2.1. Շահագործման հասկացությունը ՀՀ քր. օր-ում նախատեսված ինչպես թրաֆիքինգի, այնպես էլ շահագործման, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու իմաստով տրված է 132-րդ հոդվածի 4-րդ մասում.

«4. Սույն հոդվածում, ինչպես նաև սույն օրենսգրքի 132.2-րդ հոդվածում շահագործում են համարվում այլ անձի՝ պոռնկության շահագործումը կամ սեքսուալ շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքը կամ ծառայությունները, ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելը, առքը կամ վաճառքը, օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը»:

Շահագործման հասկացությունում նշված շահագործման ձևերը ըստ շահագործման ֆունկցիոնալ հատկանիշի պայմանականորեն կարելի դասակարգել 4 հիմնական խմբի՝

- սեքսուալ շահագործում,
- աշխատանքային շահագործում և ստրկությունը,
- մարմնի օրգանների կամ հյուսվածքների կորզում,
- անձի առքը կամ վաճառքը:

«Շահագործում» հասկացությունում օգտագործվել են մի շարք ինքնուրույն եզրույթներ, որոնք պետք է կիրառվեն առարքը որպես մարդու թրաֆիքինգ կամ որպես շահագործում կամ շահագործման վիճակի մեջ դնել կամ պահել որակելու

դեպքում: Այդ եզրույթներն են՝ պոռնկությունը, սեքսուալ շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքը կամ ծառայությունները, ստրկությունը, ստրկությանը նմանվող վիճակը: Թվարկված եզրույթների հասկացությունները, սակայն, ՀՀ քր. օր-ում կամ այլ օրենքներում չեն սահմանվում կամ բացատրվում: Դրանց մի մասը սահմանվել կամ բացատրվել է առանձին միջազգային փաստաթղթերում:

3.2.2. Պոռնկության շահագործում կամ սեքսուալ շահագործման այլ ձևեր

*Պոռնկությունը*¹² սեքսուալ ծառայությունների մատուցումն է վճար կամ այլ նյութական բարիք ստանալու նպատակով, որի շրջանակում անձը մարմինը վերածում է առքուվաճառքի, առևտրի առարկայի (կանանց պոռնկություն, անչափահաս կանանց և աղջիկների պոռնկություն, տղա երեխաների պոռնկություն, հասուն տղամարդկանց պոռնկություն և պոռնկության բազմաթիվ այլ ձևեր):

Մարդկանց առևտրի և այլ անձանց պոռնկության շահագործման դեմ ՄԱԿ-ի 1949 թ. դեկտեմբերի 2-ի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ «պոռնկություն է մեկ անձի կողմից այլ անձի սեռական կրթերը վճարման դիմաց բավարարելը»:

Պոռնկություն հասկացությունը չի կարելի ենթարկել առավել տարածական մեկնաբանման: Այսպես, պոռնկություն չեն համարվում մշտական կամ ժամանակավոր համատեղ բնակվելը, ամուսնությունը նյութական ապահովվածության պատճառներով և բազմաթիվ այլ իրավիճակներ: *Պոռնկությանը* բնորոշ է սեքսուալ բնույթի տարբեր ծառայությունների հանրային առաջարկը: Նույնը վերաբերում է և այն դեպքերին,

---

¹² Մարմնավաճառություն բառը ռուսերենով փարզամնվում է «проституция». Проституция (от лат. prostituo - позорю, бесчещу), продажа своего тела (главным образом женщинами). Возникла в античном обществе. В некоторых современных странах запрещена, в ряде стран легализована. Անգլերենով՝ «prostitution»: Հենց այդ բառն է օգտագործվում ինչպես ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայում, այնպես էլ կիրառելի միջազգային այլ փաստաթղթերում:

երբ անձը զբաղվում է պոռնկությամբ, օրինակ, որոշակի անձանց նեղ շրջանում:

Իրավակիրառ պրակտիկայում ծագող վիճելի հարցերից մեկն այն է, թե անհրաժեշտ են, արդյոք, պոռնկության համար սեքսուալ բնույթի ուղղակի շփումները, թե բավարար է սեքսուալ ծառայությունների միջնորդավորված մատուցումը (սեքս հեռախոսով, մերկապար, մասնակցությունը ֆիլմերի ստեղծմանը որպես դերակատար, մերկ մարմնի ցուցադրումը կամ մարմինների ուղղակի շփումը բացառող այլ սեքսուալ ծառայություններ): Նման սեքսուալ ծառայությունների միջնորդավորված մատուցումը չի կարող գնահատվել որպես պոռնկություն, քանի որ բացակայում է պոռնկությանը բնորոշ անհրաժեշտ հատկանիշը՝ մարմնի առևտուրը (վաճառքը): Պոռնկության համար անհրաժեշտ է, որ կատարվեն ուղղակի շփումներ պոռնկությամբ զբաղվող անձի մարմնի և սեքսուալ ծառայությունները գնող անձի մարմնի միջև: Երևույթի՝ որպես պոռնկություն գնահատելու հարցում էական չէ պոռնիկի և սեքսուալ ծառայությունները գնողի տարասեռության կամ համասեռության հատկանիշը կամ նրանց միջև իրականացվող անմիջական ակտի եղանակը (սեռական հարաբերություն տղամարդու և կնոջ միջև, օրալ, մանուալ և այլն) կամ դերակատարումը (ակտիվ կամ պասիվ) կամ մասնակիցների քանակը (առնվազն երկու անձ, որոնցից մեկը պոռնիկն է): Այսպիսով, պոռնկությունն իրականացվում է վճարի դիմաց անձի (անձանց) կողմից այլ անձի (անձանց) հետ անմիջական և ուղղակի շփման միջոցով:

Թրաֆիքինգի իմաստով այլ անձի պոռնկության կամ այլ սեքսուալ շահագործում է, երբ՝

ա) *[միջոց]* - բռնությամբ, բռնության սպառնալիքով, առևանգմամբ, խաբեությամբ, վստահության չարաշահմամբ, այլ անձի նկատմամբ ունեցած իշխանության կամ նրա վիճակի խոցելիության օգտագործմամբ կամ զոհին վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձեռք բերելու նպատակով նյութա-

կան կամ այլ օգուտ տալով կամ ստանալով կամ այդպիսիք խոստանալով,

բ) *[գործողություն]* - կատարվել է (են) թրաֆիքինգին բնորոշ գործողություն (գործողություններ), այն է՝ մարդուն հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը,

գ) *[նպատակ]* - որպեսզի գոհի/տուժողի (տուժողների) կամքին հակառակ կամ անտեսմամբ նա (ներանք) ներգրավվի (ներգրավվեն) այլ անձի (անձանց) սեքսուալ ծառայություններ մատուցելու գործընթացում, այսինքն՝ զբաղվի (զբաղվեն) պոռնկությամբ կամ ենթարկվի (ենթարկվեն) այլ սեքսուալ շահագործման ի շահ երրորդ անձանց:

Սեքսուալ շահագործման այլ ձևեր ասելով՝ պետք է հասկանալ, որ շահ ստանալու նպատակով հանցագործը (հանցագործները) գոհի/տուժողին ստիպում է (են) այլ անձանց համար սեքսուալ (նաև՝ սեռական) բնույթ կրող, բայց պոռնկություն չհանդիսացող այլ գործողություններ կատարել: Այդպիսի շահագործման թվին կարող են դասվել, օրինակ, մարդկանց օգտագործումը մերկապարում, պոռնկագրական ֆիլմերի կամ նյութերի ստեղծմանը (օրինակ՝ որպես դերակատար), մերկ մարմնի ցուցադրմանը կամ ցանկացած այլ սեքսուալ ծառայությունների մատուցմանը:

Այսպես, եթե գեղեցկության մրցույթին մասնակցելու պատրվակով կանայք խաբեությամբ կամ վստահության չարաշահմամբ հավաքագրվել և տեղափոխվել ու հանձնվել են այլ անձանց, որոնց նպատակն է օգտագործել ստացված անձանց պոռնկագրական ֆիլմի ստեղծման համար, ապա անհրաժեշտ է քննարկել արարքը որպես թրաֆիքինգ որակելու հարցը: Տվյալ դեպքում նպատակը եղել է ոչ թե անձին ներգրավել պոռնկության մեջ, այլ անձին ենթարկել սեքսուալ այլ շահագործման:

Օրինակի օգնությամբ վերլուծե՛ք թրաֆիքինգի իմաստով այլ անձի պոռնկության կամ այլ սեքսուալ շահագործման նպատակի հիմնական բնութագրիչները:

Գործի փաստական հանգամանքները

Նախկինում թրաֆիքինգի համար դատապարտված հանցագործները սեռական շահագործման նպատակով տուժողին խաբեությանը հավաքագրել և սեռական շահագործման նպատակով նրան տեղափոխել են Միացյալ Արաբական Էմիրություններ:

Ա. Հաստատվել է, որ հանցանքը կատարվել է ուղղակի դիտավորությամբ և նյութական շահ ստանալու նպատակով: Օգտվելով տուժողի նյութական խոցելի վիճակից՝ հանցագործներից մեկը տուժողին առաջարկել էր տեղափոխել նրան Միացյալ Արաբական Էմիրություններում որպես մոդել՝ բարձր վարձատրությամբ: Պայմանավորվել էին, որ ճանապարհաձախար կհոգա օտարերկրյա գործատուն: Չոհր/տուժողը տեղափոխվել էր Ռուսաստանի Դաշնություն, որտեղ նրան դիմավորել էր մի կին, տվել կեղծ անձնագիր, որ վերջինս կարողանա շարունակել ճանապարհորդությունը:

Բ. Միացյալ Արաբական Էմիրություններում նրան դիմավորել է հետախուզման մեջ գտնվող մի այլ կին, որը և սպառնալիքների գործադրմամբ ներգրավել է այդ կնոջը հարկադիր պոռնկության մեջ և շուրջ մեկ տարի վերջինիս կամքին հակառակ նրան ենթարկել է սեռական շահագործման:

Վերլուծություն. Դասավանդողը պետք է վերլուծի գործի փաստական հանգամանքները «Թրաֆիքինգի մեխանիզմները (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» և «Մարդուն շահագործելու կամ շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմները (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրերով սլայդների օգնությամբ:

«Ա» հատվածում նկարագրված արարքը պետք է որակել որպես թրաֆիքինգ, քանի որ տուժողի խոցելի վիճակն օգտագործվել է, նա խաբեությանը հավաքագրվել և տեղափոխ-

վել է սկզբից Ռ-Ռ, այնուհետև՝ ԱՄԷ: Նրան հանձնել և ստացել են սեռական շահագործման նպատակով:

Այդ շահագործումը դրսևորվել է այն բանում, որ տուժողի կամքին հակառակ նա հարկադրված է եղել զբաղվել պոռնկությամբ, իսկ վաստակած գումարները հանձնել իրեն վերահսկող անձին, իսկ չհանձնելու փորձերը ուժի գործադրմամբ կասեցվել են, և գումարն «սոզորավվել է»: Փաստորեն այդ կինը վճարման դիմաց բավարարել է այլ անձանց սեռական կրքերը՝ երրորդ անձանց օգտին:

Հայաստանում և Ռ-Ռ-ում գործող հանցագործները գիտակցել են, որ իրենց գործողություններով տուժողին դնելու են սեռական շահագործման վիճակի մեջ, նախատեսել են, որ անձը կհայտնվի այդ վիճակում, և ցանկացել են հասնել այդ նպատակին:

Պոռնկության կամ այլ սեքսուալ շահագործումը՝ շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ այդ վիճակում պահելու հանցակազմի համատեքստում նշանակում է, որ պոռնիկին սեռական հարաբերություններ ունենալուն կամ այլ սեքսուալ ծառայություններ մատուցելուն հարկադրելով կամ պարտադրելով՝ երրորդ անձինք որոշակի շահ են ստանում: Ընդ որում, շահը կարող է լինել նաև ոչ նյութական: Երբ, օրինակ, պոռնիկին մատուցում են որպես նվեր, կամ նա տրամադրվում է անհատույց ժամանակավոր օգտագործման, շահը ոչ նյութական է: Շահագործումը առկա է և այն դեպքում, երբ կնոջ մատուցած սեռական հարաբերության կամ այլ սեքսուալ ծառայությունների համար գումարը չեն վճարում կամ վճարում են գումարի մի մասը, եթե նախապես պայմանավորվել էին վճարման վերաբերյալ:

Այսպիսով, պոռնկության շահագործումը կամ սեքսուալ այլ շահագործումն իրականացվում է, երբ անձն արդեն դրվել է շահագործման վիճակի մեջ կամ պահվում է այդ վիճակում: Այս դեպքում հանցագործությունը համարվում է ավարտված, երբ տուժողն ի շահ երրորդ անձի՝ հարկադրանքի կամ պարտադ-

րանքի ուժով, առնվազն մեկ անգամ ունենա սեռական հարաբերություն կամ մատուցի այլ սեքսուալ ծառայություն:

Հաճախ սեքսուալ շահագործումը գուցողվում է բռնաբարությանը, սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններով, սեքսուալ բնույթի գործողություններին հարկադրելով, 16 տարին չլրացած անձի հետ սեքսուալ բնույթի գործողություններ կատարելով, անառակաբարո գործողություններով, առողջությանը վնաս պատճառելով, գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելով կամ վնասելով, պոռնկությամբ զբաղվելուն նպաստելով, պոռնկագրական նյութեր կամ առարկաներ ապօրինի ստեղծելով կամ տարածելով և այլ հանցագործություններով: Այս հանցագործությունները միշտ պահանջում են արարքի լրացուցիչ որակում:

Դասավանդողի ուշադրությանը

Պոռնկության շահագործումը պետք է տարբերակել այլ անձի՝ պոռնկության մեջ ներգրավելուց: Ներգրավել նշանակում է հակել որևէ բանի, դարձնել որևէ բանի մասնակից:

Շահադիտական նպատակով այլ անձի՝ պոռնկությամբ զբաղվելուն ներգրավելու մեկնաբանությունը չի մտնում այս մոդուլի խնդիրների մեջ: Այն մանրամասն կուսումնասիրվի 3-րդ մոդուլում (ՀՀ քր. օր-ի 261-րդ հոդվածի սահմանազատումը թրաֆիքինգից): Նույնը վերաբերում է տասնութ տարին լրացած անձի կողմից երեխային պոռնկության կամ պոռնկագրական բնույթի նյութեր կամ առարկաներ պատրաստելու հետ կապված գործողություններ կատարելուն ներգրավելուն (ՀՀ քր. օր-ի 166-րդ հոդվածի սահմանազատումը թրաֆիքինգից):

Պետք է նշել, որ ՀՀ քր. օր-ի «Սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործությունները» վերնագրով 18-րդ գլխում ներառված 139-142 հոդվածներում օգտագործվել են «սեռական հարաբերություն», «սեքսուալ բնույթի գործողություններ», «անառակաբարո գործողություններ» եզրույթները: Այդ եզրույթների տարբե-

րությունը իմաստային է, այլ ոչ թե ձևական, իսկ դատական պրակտիկայում ձևավորվել է դրանց կիրառման փորձը:

Ամփոփում

1. Թրաֆիքինգի իմաստով՝ այլ անձի պոռնկության կամ սեքսուալ այլ շահագործման նպատակը դրսևորվում է նրանում, որ թրաֆիքինգին բնորոշ միջոցի (միջոցների) կիրառմամբ անձն իր կամքին հակառակ կամ իր կամքի անտեսմամբ հավաքագրվում, փոխանցվում կամ ստացվում է ի շահ երրորդ անձանց՝ պոռնկությամբ զբաղվելու կամ սեքսուալ այլ ծառայություններ մատուցելու համար:

Այդ դեպքում արարքը պետք է որակել որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նկարագրված թրաֆիքինգ, եթե բացակայում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

2. Պոռնկությունը կամ սեքսուալ այլ շահագործումը, ինչպես նաև պոռնկության կամ սեքսուալ այլ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը դրսևորվում է նրանում, որ թրաֆիքինգին բնորոշ միջոցի (միջոցների) կիրառմամբ անձն իր կամքին հակառակ կամ իր կամքի անտեսմամբ փաստացի շահագործվում է կամ դրվում է պոռնկությամբ զբաղվելու կամ սեքսուալ այլ ծառայություններ մատուցելու վիճակի մեջ կամ պահվում է այդ վիճակում:

Այդ դեպքում արարքը պետք է որակել որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նկարագրված շահագործում կամ շահագործման վիճակի մեջ դնել կամ պահել, եթե բացակայում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

3.2.3. Հարկադիր աշխատանք կամ ծառայություններ

Հարկադիր աշխատանք կամ ծառայություններ հասկացությունները պարզաբանելու համար հղում կատարեք ՀՀ-Սահմանադրությանը, ինչպես նաև միջազգային այն գործիքներին, որոնք տալիս են այդ հասկացությունների սահմանումները:

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության՝ յուրաքանչյուր ոք ունի աշխատանքի ընտրության ազատություն, իսկ 5-րդ պարբերությունում նշվում է, որ հարկադիր աշխատանքն արգելվում է:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքում ամրագրված աշխատանքային օրենսդրության սկզբունքներից են՝ աշխատանքի ազատությունը¹³ և ցանկացած ձևի հարկադիր աշխատանքի և աշխատողների նկատմամբ բռնությունների արգելումը: Դա նշանակում է, որ աշխատանքը պետք է լինի միայն կամովի, և աշխատողներն ազատ են աշխատանքի ընտրության մեջ: Բացառություն են կազմում դատարանի կողմից նշանակված հանրային աշխատանքները (ինչպես նաև այլ դեպքեր), որոնք հարկադիր և պարտադիր են, բայց կոնկրետ աշխատանքի տեսակը ընտրելիս հաշվի են առնվում անձի հնարավորությունները, սեռը, տարիքը, մասնագիտական ունակությունները և այլ պայմաններ:

Հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանք՝ որևէ պատժի սպառնալիքի տակ անձից պահանջվող որևէ աշխատանք կամ ծառայություն, որի համար այդ անձը կամավոր չի առաջարկել իր ծառայությունները, բացառությամբ հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանքներին վերաբերող այն դրույթների, որոնք ամրագրված են՝

- ԱՄԿ-ի «Հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանքի մասին» թիվ 29 կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասում,

---

¹³ Այստեղ առկա է որոշակի տերմինաբանական անհամապատասխանություն ՀՀ Սահմանադրության 32-րդ հոդվածի և ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի միջև:

- Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասում,

- Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 8-րդ հոդվածի 3-րդ մասում:

Միջազգային իրավական այդ գործիքների համատեքստում հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանքը չի ներառում`

ա) պարտադիր զինվորական ծառայության մասին օրենքով պահանջվող և գուտ զինվորական բնույթի ցանկացած աշխատանք կամ ծառայություն,

բ) ինքնակառավարվող երկրի քաղաքացիների սովորական քաղաքացիական պարտականությունների մաս կազմող ցանկացած աշխատանք կամ ծառայություն,

գ) դատարանի կայացրած դատավճռով անձից պահանջվող ցանկացած աշխատանք կամ ծառայություն` այն պայմանով, որ այդ աշխատանքը կամ ծառայությունը կատարվի պետական մարմնի վերահսկողության կամ հսկողության ներքո, և որ նշված անձը չփոխանցվի կամ չհանձնվի մասնավոր անձանց, ընկերությունների կամ ընկերակցությունների տնօրինմանը,

դ) արտակարգ իրավիճակների պայմաններում պահանջվող ցանկացած աշխատանք կամ ծառայություն, այսինքն` պատերազմի, տարերային աղետի կամ դրա սպառնալիքի դեպքում, ինչպիսիք են հրդեհները, ջրհեղեղները, սովը, երկրաշարժը, սուր համաճարակները կամ տնային կենդանիների համաճարակները, կենդանիների, միջատների կամ մակարոյծների հարձակումները և ընդհանրապես այն իրավիճակները, որոնց դեպքում վտանգի են ենթարկվում կամ կարող են ենթարկվել ամբողջ բնակչության կամ նրա մի մասի կյանքը կամ նորմալ կենսապայմանները,

ե) համայնքային բնույթի փոքր ծավալի աշխատանքները, որոնք կատարվում են տվյալ համայնքի անդամների անմիջական օգուտի համար, և որոնք, հետևաբար, կարող են համարվել համայնքի անդամների սովորական քաղաքացիա-

կան պարտականություններ՝ պայմանով, որ համայնքի անդամները կամ նրանց անմիջական ներկայացուցիչներն իրավունք ունենան այդ աշխատանքների նպատակահարմարության վերաբերյալ արտահայտել իրենց կարծիքը:

Պետք է նաև նկատի ունենալ, որ ԱՄԿ-ի թիվ 29 կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածի համաձայն՝ հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանքի մեջ ներգրավելու իրավունք ունեցող իշխանության մարմինները (բացառությամբ այն դեպքերի, որոնց վերաբերյալ գործում է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածը) պարտավոր են նախքան այդպիսի աշխատանքի իրականացումը հավաստիանալ, որ այդ աշխատանքը կամ ծառայությունը՝

ա) ուղղակի և էական հետաքրքրություն է ներկայացնում այն կատարող համայնքի համար,

բ) կատարելու համար անհնարին էր ստանալ կամավոր աշխատուժ, թեև առաջարկվել էին տվյալ տարածքում համանման աշխատանքի կամ ծառայության համար ոչ պակաս նպաստավոր աշխատավարձ և աշխատանքի պայմաններ,

գ) ներկա կամ մոտակա անհրաժեշտություն է,

դ) շատ ծանր բեռ չի լինի բնակչության համար՝ հաշվի առնելով առկա աշխատուժը և տվյալ աշխատանքը կատարելու բնակչության ունակությունները:

Կարևորվում է նաև ԱՄԿ թիվ 29 կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածով սահմանված այն արգելքը, որի համաձայն իշխանության իրավասու մարմինները պետք է արգելեն մասնավոր անձանց, ընկերություններին կամ միություններին շահույթ ստանալ իրենց օգտին կատարվող հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանքից:

Ինչ վերաբերում է «հարկադիր ծառայություններ» եզրույթին, ապա «Վան դեռ Մյուսսելն ընդդեմ Բելգիայի» գործով (1983 թ. նոյեմբերի 23-ի Որոշում, Մերիա Ա, թիվ 70, կետ 33) Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 4-րդ հոդվածի 3-րդ մասում օգտա-

գործված «հարկադիր աշխատանք» եզրույթը պետք է ներառի նաև «հարկադիր ծառայությունները»:

Թրաֆիքինգի հետ կապված աշխատանքային շահագործման նպատակը դրսևորվում է նրանում, որ թրաֆիքինգն իրականացվում է անձին հարկադիր աշխատանքների կամ ծառայությունների մեջ օգտագործելու համար:

Հարկադիր աշխատանքներն ու ծառայությունները կարող են իրականացվել թրաֆիքինգի հետ կապված և չկապված, այսինքն՝ հարկադրված աշխատելը կամ ծառայություն մատուցելը դեռ թրաֆիքինգ չէ, եթե բացակայում են թրաֆիքինգի այլ հատկանիշներ: Թրաֆիքինգից տուժողների մեծ մասն ի վերջո հայտնվում է հարկադիր աշխատանքի իրավիճակում, սակայն հարկադիր աշխատանքից տուժած ոչ բոլոր անձինք են այդ իրավիճակում հայտնվում թրաֆիքինգի հետևանքով: Տնտեսության որոշ ոլորտներում թրաֆիքինգի ռիսկն ավելի մեծ է, օրինակ, այն ոլորտներում, որոնք հենվում են էժան կամ սեզոնային աշխատանքի վրա կամ ներառում են դժվար կամ վտանգավոր աշխատանքներ:

«Որևէ պատժի սպառնալիքի տակ» և «կամավոր առաջարկ» արտահայտությունների հարաբերակցությունը

Բացատրե՛ք «որևէ պատժի սպառնալիքի տակ» և «կամավոր առաջարկ» արտահայտությունների հարաբերակցությունը:

Այն աշխատանքը, որը ստանձնվել է որևէ պատժի սպառնալիքի տակ, չի հանդիսանում կամավոր ստանձնած աշխատանք: Այլ կերպ ասած, աշխատանքը չի կարող գնահատվել որպես կամավոր առաջարկ, եթե անձն այդ առաջարկն ընդունելիս գտնվել է սպառնալիքի տակ: Սպառնալիքը կարող է արտահայտվել ֆիզիկական կամ հոգեբանական այնպիսի ճնշմամբ, երբ անձը չունի այլընտրանք, քան «համաձայնել» կատարել աշխատանքը կամ մատուցել ծառայությունները: Այսպես, ֆիզիկական ուժի գործադրումը տուժողի

նկատմամբ կամ տուժողի ներկայությամբ «համաձայնություն» չտված այլ անձի նկատմամբ չեզոքացնում է «համաձայնության» կամովի բնույթը: «Համաձայնությունը» կամովի չէ նաև, երբ սպառնում են բացահայտել տուժողի կյանքի այնպիսի դրվագներ, որոնց բացահայտման դեպքում անձը կարող է հայտնվել կյանքի դժվարին իրավիճակում: Բացի այդ, երբ աշխատանքի սկզբնական առաջարկը կապված է խաբեության կամ վստահության չարաշահման կամ, օրինակ, կեղծիքի հետ, աշխատողի կողմից աշխատանք ստանձնելը չի կարող համարվել որպես իմացաբար և կամավոր: Ամեն դեպքում, աշխատողի աշխատանքի ընտրության իրավունքն անօտարելի է: Աշխատողը միշտ պետք է ազատ լինի աշխատանք ընտրելու և այն թողնելու հարցում: Հարցն ունի երկու կողմ՝

ա) արդյոք ազատորեն է տրվել աշխատելու համաձայնությունը և

բ) արդյոք աշխատողը պահպանում է իր համաձայնությունը ետ վերցնելու իրավունքը:

Ամփոփում

1. Թրաֆիքինգի իմաստով աշխատանքային շահագործման նպատակը դրսևորվում է նրանում, որ թրաֆիքինգին բնորոշ միջոցի (միջոցների) կիրառմամբ անձն իր կամքին հակառակ կամ իր կամքի անտեսմամբ հավաքագրվում, փոխանցվում կամ ստացվում է ի շահ երրորդ անձանց՝ հարկադիր աշխատանքներ կատարելու և (կամ) ծառայություններ մատուցելու համար:

Այդ դեպքում արարքը պետք է որակել որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նկարագրված թրաֆիքինգ, եթե բացակայում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

2. Աշխատանքային շահագործման, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու իմաստով շահագործումը դրսևորվում է նրանում, որ թրաֆիքինգին բնորոշ միջոցի (միջոցների) կիրառմամբ անձն իր կամքին հակառակ կամ իր կամքի ան-

տեսմամբ փաստացի շահագործվում է կամ դրվում հարկադիր աշխատանքներ կատարելու և (կամ) ծառայություններ մատուցելու վիճակի մեջ կամ պահվում է այդ վիճակում:

*Այդ դեպքում արարքը պետք է որակել որպես ՀՀ քր. օր-
ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նկարագրված
շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը, եթե բացակա-
յում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգա-
մանքներ:*

3.2.4. Ստրկություն կամ ստրկությանը նմանվող վիճակ

Միջազգային փաստաթղթերում տրվել են ստրկության և այդ երևույթի հետ առնչվող հասկացությունները, որոնք կարող են օգտագործվել մարդկանց թրաֆիքինգի արդյունքում ստրկությունը կամ ստրկությանը նմանվող վիճակը բացահայտելու համար: Այդ եզրույթների հասկացությունները ՀՀ օրենսդրությունում բացակայում են:

Ստրկության վերաբերյալ 1926 թ. սեպտեմբերի 25-ի Կոնվենցիայի (1953 թ. դեկտեմբերի 7-ի արձանագրությամբ կատարված փոփոխություններով) 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «ստրկությունը» մարդու վիճակն է կամ դրությունը, երբ նրա նկատմամբ իրականացվում են սեփականության իրավունքին բնորոշ բոլոր կամ որոշակի լիազորություններ:

«Ստրկության, ստրկավաճառության և ստրկությանը հավասարազոր ավանդույթների վերացման մասին» ՄԱԿ-ի 1956 թ. լրացուցիչ կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի «ա» կետի համաձայն, «ստրուկն» այն անձն է, ով գտնվում է ստրկության վիճակում: Իսկ ստրկությանը նմանվող վիճակի իրավաբանական բնութագիրը տրված է նույն լրացուցիչ կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի «բ» կետում: Այդ վիճակները պայմանականորեն բաժանվել են 4 խմբի՝

1. *Պարտապանի ստրկացում*՝ այնպիսի վիճակ կամ դրություն, երբ պարտապանը, որպես պարտքի ապահովման միջոց գրավ է դնում կամ իր աշխատանքը, կամ իրենից կախյալ վիճակում գտնվող անձի աշխատանքը, եթե կատարվող

աշխատանքի արժեքը չի հաշվակցվում տվյալ պարտքի մարմանը, կամ եթե այդ աշխատանքի տևողությունը չի սահմանափակվում և դրա բնույթը չի սահմանվում:

2. *Ճորտային կախվածություն*՝ հողի այնպիսի օգտագործումը, որի դեպքում օրենքով, ավանդույթի ուժով կամ փոխադարձ համաձայնության հիման վրա օգտագործողը պարտավոր է ապրել և աշխատել ուրիշին պատկանող հողատարածքի վրա և վարձատրությամբ կամ առանց դրա որոշակի աշխատանք կատարել այդ սեփականատիրոջ օգտին ու չի կարող փոփոխել իր նման վիճակը:

3. *Կնոջ ազատ ամուսնանալու իրավունքը ոտնահարող, կնոջն այլ անձի վարձակալությամբ կամ այլ պայմանով կամ ժառանգությամբ փոխանցելու ցանկացած ինստիտուտ կամ ավանդույթ, երբ՝*

ա) կնոջ ծնողները, խնամակալը, ընտանիքը կամ յուրաքանչյուր այլ անձ կամ անձանց խումբ դրամով կամ բնեղենով վարձատրելու դիմաց խոստանում են ամուսնացնել կամ ամուսնացնում են այդ կնոջը առանց նրան մերժելու իրավունք վերապահելու,

բ) կնոջ ամուսինը, վերջինիս ընտանիքը կամ տոհմը իրավունք ունեն վարձատրությամբ կամ այլ պայմանով փոխանցելու տվյալ կնոջն այլ անձի,

գ) ամուսնու մահից հետո կինը ժառանգաբար փոխանցվում է մեկ այլ անձի:

4. *Երեխային շահագործման նպատակով այլ անձի փոխանցելու ցանկացած ինստիտուտ կամ ավանդույթ, այսինքն՝ երբ երեխան (մինչև 18 տարեկան անձը) ծնողների կամ նրանցից մեկի կամ խնամակալի կողմից վարձատրությամբ կամ առանց դրա փոխանցվում է մեկ այլ անձի՝ այդ երեխայի կամ նրա աշխատանքի շահագործման նպատակով:*

Ստրկության հատուկ դրսևորում է տնային ստրկությունը:

Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ ստրկությանը նմանվող վիճակի տարբերությունը ստրկությունից կայանում է նրանում,

որ ստրկությանը նմանվող վիճակը թեև ենթադրում է «ազատությունը մերժելու առանձնապես ծանր ձև», երբ մարդը հնարավորություն չունի փոփոխելու իր վիճակը, այն, այնուամենայնիվ, չունի սեփականության իրավունքին բնորոշ հատկանիշներ, որոնց առկայությունը բնութագրում է ստրկությունը: Այդ եզրահանգմանն են եկել Մարդու իրավունքների Եվրոպական հանձնաժողովի կոնվենցիոն մարմինները Վան Դրուգենբրոկի գործում (1982 թ. հունիսի 24-ի Որոշում, Սերիա Ա, թիվ 50, էջ 32, կետ 58):

Ամփոփում

1. Թրաֆիքինգի իմաստով ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի նպատակը դրսևորվում է նրանում, որ թրաֆիքինգին բնորոշ միջոցի (միջոցների) կիրառմամբ անձն իր կամքին հակառակ կամ իր կամքի անտեսմամբ հավաքագրվում, փոխանցվում կամ ստացվում է ի շահ երրորդ անձանց՝ ստրկացվելու կամ ստրկությանը նմանվող վիճակում շահագործվելու համար:

Այդ դեպքում արարքը պետք է որակել որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նկարագրված թրաֆիքինգ, եթե բացակայում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

2. Շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու իմաստով ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակում շահագործումը դրսևորվում է նրանում, որ թրաֆիքինգին բնորոշ միջոցի (միջոցների) կիրառմամբ անձն իր կամքին հակառակ կամ իր կամքի անտեսմամբ փաստացի ստրկացվում է կամ դրվում է ստրկությանը հավասարազոր վիճակի մեջ կամ պահվում է այդ վիճակում:

Այդ դեպքում արարքը պետք է որակել որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նկարագրված շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը, եթե բացակայում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

3.2.5. Մարդու օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը

Մարդու օրգանները կամ հյուսվածքները փոխապատվաստելու զարգացման և տարածման պայմաններում շահագործման այդ հանցավոր ձևը նույնպես տարածում է ստանում:

«Մարդու օրգանների և (կամ) հյուսվածքների փոխապատվաստման մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված են այն դեպքերը և պայմանները, երբ կարող է կատարվել փոխապատվաստումը, սահմանված է նաև փոխապատվաստում իրականացնելու կարգը: Որոշված են փոխապատվաստման թույլատրելի սահմանները և սահմանափակումների շրջանակը: ***Արգելվում է կենդանի կամ դիակալիս դոնորից վերցված օրգանների և հյուսվածքների առուվաճառքը:*** Փոխապատվաստումը կարող է կատարվել միայն այն դեպքում, երբ մյուս բժշկական միջոցառումները չեն կարող երաշխավորել հիվանդի կյանքի փրկությունը և առողջության վերականգնումը: Կենդանի դոնորից փոխապատվաստման նպատակով կարող են վերցվել միայն գույգ օրգաններից մեկը, կենտ օրգանի մի մասը կամ հյուսվածքը, որոնց բացակայությունը չի կարող առաջացնել դոնորի կյանքի համար վտանգ ներկայացնող փոփոխություններ: Սահմանափակումները վերաբերում են և այն անձանց շրջանակին, ովքեր կարող են լինել դոնոր: Փոխապատվաստման նպատակով օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ վերցնելը անձից (կենդանի դոնորից) չի թույլատրվում, եթե՝

ա) չի լրացել նրա 18 տարին (բացառությամբ ոսկրածուծի փոխապատվաստման դեպքի),

բ) նա սահմանված կարգով ճանաչված է հաշմանդամ,

գ) հղի է,

դ) քաղաքացին պատիժ է կրում ազատազրկման վայրում,

ե) պատանդ է,

զ) լրացել է անձի 65 տարին:

Օրգաններ վերցնելը չի թույլատրվում, եթե պարզվել է, որ դրանք պատկանում են անձի, որը տառապում է ռեցիպիենտի կյանքին և առողջությանը վտանգ ներկայացնող հիվանդությանը:

Հարկ է նշել, որ օրգանների և հյուսվածքների կորզմամբ շահագործումը չի սահմանափակվում միայն փոխպատվաստմամբ, դրանք կարող են օգտագործվել նաև բժշկական փորձերի, արդյունաբերությունում, հանիքալիզմի, կրոնական ծիսակատարությունների համար և այլ նպատակներով:

Թրաֆիքինգի նպատակով մարդու օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը շահագործման եղանակներից է: Բավարար է պարզել նպատակը, անգամ եթե հանցագործներին չի հաջողվել իրականացնել իրենց հանցավոր մտադրությունը՝ կորզել թրաֆիքինգի գոհի մարմնի մասերը կամ հյուսվածքները:

Անփոփում

1. Թրաֆիքինգի ինաստով մարդու օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելու ձևով շահագործման նպատակը դրսևորվում է նրանում, որ թրաֆիքինգին բնորոշ միջոցի (միջոցների) կիրառմամբ անձն իր կամքին հակառակ կամ իր կամքի անտեսմամբ հավաքագրվում, փոխանցվում կամ ստացվում է ի շահ երրորդ անձանց՝ մարմնի օրգանի (օրգանների) կամ հյուսվածքների հարկադիր դռնոր լինելու կամ շահադիտական այլ նպատակով մարմնի օրգանը (օրգանները) կամ հյուսվածքները նրանից վերցնելու համար:

Այդ դեպքում արարքը պետք է որակել որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նկարագրված թրաֆիքինգ, եթե բացակայում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

2. Շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու ինաստով շահագործումը դրսևորվում է նրանում, որ թրաֆիքինգին բնորոշ միջոցի (միջոցների) կիրառմամբ անձն իր կամքին հակառակ կամ իր կամքի անտեսմամբ փաստացի շահագործ-

վում է (կորզվում են օրգանները կամ հյուսվածքները) կամ դրվում մարմնի օրգանի (օրգանների) կամ հյուսվածքների հարկադիր դռնոր լինելու կամ շահադիտական այլ նպատակով մարմնի օրգանը (օրգանները) կամ հյուսվածքները նրանից վերցնելու վիճակի մեջ կամ պահվում է այդ վիճակում:

Այդ դեպքում արարքը պետք է որակել որպես ՀՀ քր. օր. ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսսոլվիցիայում նկարագրված շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը, եթե բացակայում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

3.3. Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու հանցավոր շահագործման գոհր

3.3.1. Չափահաս գոհր

Դասախոսության այս հատվածում հիշեցրե՛ք յսարանին, որ ինչպես թրաֆիքինգից, այնպես էլ մարդուն շահագործելուց, նրան շահագործման մեջ դնելուց կամ այդ վիճակում պահելուց տուժող (այսինքն՝ հանցագործության գոհ) կարող է լինել ցանկացած ֆիզիկական անձ:

Հրավիրե՛ք յսարանի ուշադրությունը, որ դասախոսության այս հատվածում քննարկվելու է այն գոհերի/տուժողների խնդիրը, ում 18 տարին լրացել է:

Հիշեցրե՛ք, որ մի շարք միջազգային ակտերում, ներառյալ ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայում, երեխա է այն անձը, ում 18 տարին դեռ չի լրացել: Հայաստանի օրենսդրության համաձայն երեխա է այն անձը, ում 18 տարին դեռ չի լրացել:

Հրավիրե՛ք յսարանի ուշադրությունը, որ 18 տարին չլրացած գոհերի/տուժողների նկատմամբ իրականացվող թրաֆիքինգի, ինչպես նաև շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու առանձնահատկություններին նվիրված է մոդուլի առանձին հատված: Դա պայմանավորված է նրանով, որ 18 տարին չլրացած գոհերի/տուժողների նկատմամբ իրականացվող թրաֆիքինգի, ինչպես նաև շահագործման վիճակի մեջ

ղնելու կամ պահելու հանցագործությունները նկարագրված են
ՀՀ քր. օր-ի ոչ թե 132-րդ, այլ 132²-րդ հոդվածում:

Որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածում նշված հանցագործություններից տուժող կարող է հանդես գալ ցանկացած չափահաս (տասնութ տարին լրացած) ֆիզիկական անձ:

Տուժողի սեռը, սոցիալական վիճակը, ծագումը, ազգությունը, առողջական վիճակը և անձը բնութագրող այլ հատկանիշները հանցակազմի համար նշանակություն չունեն, բացառությամբ ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածում նշված տուժողների երկու կատեգորիայի՝

ա) տասնութ տարին չլրացած,

բ) հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձինք:

Երբ տուժողները հասնում են նպատակակետ երկիր և հանձնվում են շահագործողներին, նրանք հանցագործ-շահագործողների համար վերածվում են եկամուտ բերող աշխատող ակտիվների:

Հանցագործների համար խիստ կարևոր է կարողանալ շարունակական ազդեցություն ունենալ տուժողների վրա մինչև այն պահը, երբ վերջիններս կարող են եկամուտ բերել:

Սովորաբար տուժողից պահանջում են հատուցել դեպի նպատակակետ նրանց փոխադրելու համար կրած ենթադրյալ ծախսերը: Պարտքին նաև գումարվում են սննդի, կացարանի և հագուստի համար կրած ծախսերով պայմանավորված, բայց ուռճացված գումարներ և դրանց տոկոսները:

Թրաֆիքինգի ենթարկված անձինք հաճախ չեն գիտակցում, որ հանցագործների մման վարքագիծն ինքնին ապօրինի է, և որ պարտքով պայմանավորված կախվածության հիման վրա կնքված պայմանագիրը, որով որպես պարտքի երաշխիք հանդես է գալիս մարդը, նույնպես ապօրինի է և աշխատողի իրավունքների հարցում խաբեության արդյունք է¹⁴:

¹⁴ Anti-Trafficking Training for Frontline Law Enforcement officers, Vienna, 2006, p. 22.

3.3. 2. Չոհի /տուժողի՝ շահագործման ենթարկվելու համաձայնությունը

Անցկացրե՛ք ուղեղային գրոհ հետևյալ հարցի շուրջ.

Հարց. Եթե տուժողը տվել է շահագործման ենթարկվելու համաձայնություն (օրինակ՝ սեռական), այնուհետև հրաժարվել է դրանից առանց որևէ պատճառաբանության: Այդ ընթացքում հավաքագրողի կողմից ծախսվել են գումարներ հավաքագրվողի տեղափոխումը կազմակերպելու նպատակով: Վերջինիս հրաժարվելուց հետո նրան հարկադրել են «աշխատել, վերադարձնել պարտքը» և կնոջը հանձնել են մեկ այլ անձի՝ սեռական շահագործման նպատակով: Կարո՞ղ է, արդյոք, այդ արարքը որակվել որպես թրաֆիքինգ:

Նախապես հայտնեք, որ սխալ պատասխաններ չկան. նպատակը մասնակիցների կարծիքներին ծանոթանալն է:

Օգնականին խնդրեք ֆիլպ-քարտի վրա գրառել բոլոր պատասխանները:

Այնուհետև համառոտ քննարկմամբ քվարկված գործոններից ընտրեք առավել կարևորները, որից հետո բացատրեք հետևյալը:

ԵՆ 2005 թ. Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի «բ» կետով սահմանված է, որ նույն 4-րդ հոդվածի «ա» կետում նշված շահագործման այս կամ այն ձևի կիրառման վերաբերյալ թրաֆիքինգից տուժած անձի համաձայնությունը որևէ նշանակություն չունի այն դեպքում, երբ կիրառվել է այդ կետում նախատեսված եղանակներից որևէ մեկը: Այսինքն՝ տուժողի կողմից շահագործման ենթարկվելու համաձայնությունը հանցագործներին չի ազատում քրեական պատասխանատվությունից, եթե անգամ տուժողն իմացել է, որ ենթարկվելու է շահագործման ու տվել է իր համաձայնությունը հավաքագրվելու, տեղափոխվելու, փոխանցվելու, ստացվելու և թաքցվելու վերաբերյալ, սակայն գործողությունների այդ շղթայում իր նկատմամբ գոնե

մեկ անգամ կիրառվել է գործողություններին ուղեկցող միջոցներից որևէ մեկը:

Գործնականում, թրաֆիքինգի բազում դեպքերում, գոհերի և թրաֆիքինգ իրականացնողների միջև լինում է սկզբնական համաձայնություն կամ համագործակցություն, որին հետագայում հետևում են հարկադրանքը, շարաշահումը կամ շահագործումը: Այս պարագայում պետք է հաշվի առնել, որ վերը նշված Կոնվենցիայի և Արձանագրության համապատասխան հոդվածների «բ» կետերում պարզաբանվում է, որ համաձայնությունը դառնում է առոչինչ ցանկացած այն դեպքում, երբ օգտագործվել է թրաֆիքինգի միջոցներից որևէ մեկը: Այսինքն՝ գոհի համաձայնությունը կարող է, թերևս, վկայակոչվել պաշտպանության կողմից, սակայն երբ ապացուցվում է այնպիսի միջոցների կիրառումը, ինչպիսիք են սպառնալիքները, ուժի գործադրումը կամ իշխանության շարաշահումը կամ հարկադրանքի այլ ձևերը, շահագործման ենթարկվելու մասին համաձայնությունը դառնում է առոչինչ, ուստի դա չի կարող ընդունվել որպես պաշտպանության կողմի վկայակոչվող իրավաչափ կամ օրինական փաստարկ:

ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայի և ՄԱԿ-ի Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ կոնվենցիան լրացնող՝ 2000 թ. թիվ 2 արձանագրության դրույթների համատեքստում միայն տեսականորեն է հնարավոր շահագործման մասին համաձայնությունը գնահատել որպես իրավաչափ: Սակայն թրաֆիքինգի սահմանումը և դրանով զբաղվողների գործելաճան այս «սցենարը» դարձնում են գրեթե անհավանական: Թրաֆիքինգ տեղի չի ունենում միայն այն դեպքում, երբ անձը լիովին տեղյակ է և համաձայն է իր նկատմամբ այնպիսի վարվելակերպին, որն այլ պարագաներում Արձանագրության և ԵԽ Կոնվենցիայի դրույթներով կարող է գնահատվել որպես շահագործում և թրաֆիքինգ: Սակայն թրաֆիքինգը համարվում է կատարված, եթե գործընթացի ցանկացած փուլում թրաֆիքինգով զբաղվողների կողմից ոչ պատշաճ միջոցների կիրառման արդյունքում գոհը հրաժարվում է նախկին համա-

ճայնություններից: Այսպիսով, գոհի համաձայնությունը թրաֆիքինգի գործընթացի որևէ մեկ փուլում չի կարելի դիտարկել որպես համաձայնություն գործընթացի բոլոր փուլերի համար, իսկ առանց յուրաքանչյուր փուլի համար համաձայնության համարվում է, որ կատարվել է թրաֆիքինգ, այսինքն՝ հանցագործություն:

Վերարտադրել՝ մի պոռնիկի պատմությունը՝ խնդիրն առավել պատկերավոր ներկայացնելու համար:

Մ-ն 16 տարեկանից զբաղվում էր պոռնկությամբ: Երբ նա 18 տարեկան էր, իր ծանոթներից մեկը նրան հրավիրել է այլ երկիր՝ հավատացնելով, որ նա մի ամբողջ կարողություն կվաստակի, եթե այնտեղ որպես պոռնիկ աշխատի, և որ նա իր արտաքինով գուցե կկարողանա որպես մանեկենուոի աշխատել, իսկ ինքը կհոգա բոլոր կազմակերպչական հարցերը: Մ-ն առաջարկն ընդունել է: Նշանակետ երկրում մեկ այլ մարդ Մ-ից վերցրել է փաստաթղթերը և ստիպել է ամեն օր երեկոյան ժամը 18-ից մինչև առավոտյան ժամը 6-ը զբաղվել պոռնկությամբ: Նրան ասել էին, որ չեն վերադարձնելու անձնագիրը, մինչև չհատուցի հասարակաց տան տնօրենի կրած ճանապարհաձախար և այլ ծախսերը: Մ-ն ակնկալում էր, որ զբաղվելու է պոռնկությամբ, սակայն երբեք չէր պատկերացնում, որ սպառնալիքների ներքո օր ու գիշեր գերի է լինելու:

Հարց լսարանին. Բացատրել՝, թե ինչո՞ւմ են արտահայտվել գոհի խաբեությունը և վստահության չարաշահումը:

Օգնականին խնդրել՝ պատասխաններն ամրագրել ֆիլպ-քարտի վրա:

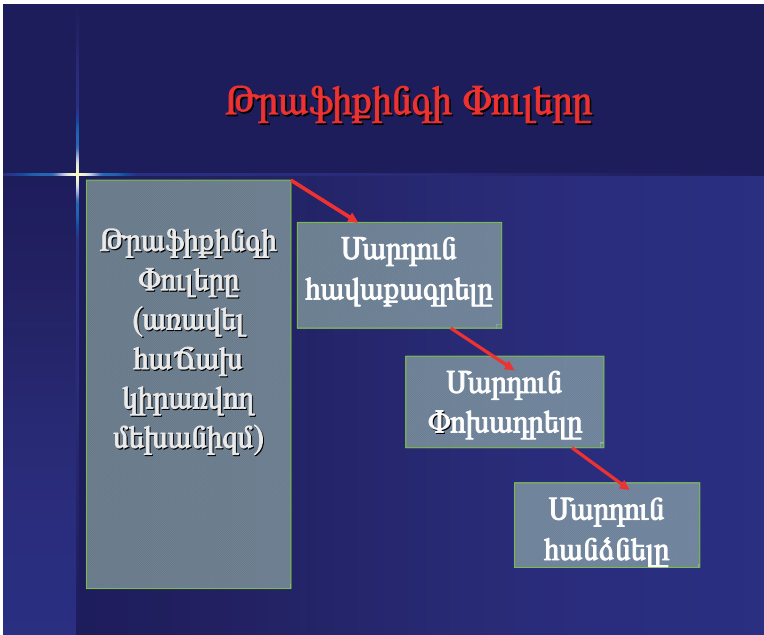
Համառոտ վերլուծել՝ պատասխանները, այնուհետև ամփոփել՝:

Անդրադարձել՝ հետևյալին. այս օրինակում փաստն այն է, որ գոհը կանխավ գիտեր, որ պատրաստվում է պոռնկությամբ զբաղվել և տվել էր իր համաձայնությունը, սակայն դա հանցագործին չի ազատում քրեական պատասխանատվությունից, քանի որ օգտագործվել են թրաֆիքինգին բնորոշ

*միջոցներ: Արարքի լրջությունը չի նվազում այն բանից, որ գո-
հը տեղյակ է եղել աշխատանքի բնույթի մասին, քանի որ նա
տեղյակ չի եղել աշխատանքային պայմանների մասին և չի
տվել իր համաձայնությունը այդ պայմաններում աշխատելու
համար:*

*Ցուցադրել «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մար-
դու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» դիդակ-
տիկ նյութի «Թրաֆիքինգի փուլերը» վերնագրով սլայդը:*

*Պատկերավոր ներկայացրել թրաֆիքինգի հիմնական
փուլերը: Դրանք պատկերված են աստիճանի սկզբունքով, և
յուրաքանչյուր հաջորդող փուլում գոհը հայտնվում է էլ ավելի
անելանելի իրավիճակում:*

Ամփոփում՝ գոհի շահագործման ենթարկվելու համաձայնությունն առաջինչ է, եթե նրա նկատմամբ ցանկացած փուլում կիրառվել է թրաֆիքինգի կամ շահագործման ցանկացած միջոց:

3.3.3. Չոհին/տուժողին հանցագործություն կատարելու համար քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքերը

Անգկագրե՛ք ուղեղային գրոհ.

Պատմե՛ք պոռնիկի հետևյալ պատմությունը.

Պոռնըկությանը զբաղվելու նպատակով կնոջը փոխադրում են այլ վայր՝ վաստակած գումարն իր և «գործատուի» միջև հավասար բաշխելու պայմանով: Նա հրաժարվել է պոռնկությանը զբաղվելու նախկինում ընդունած որոշումից: Այնուամենայնիվ, տեղ հասնելուն պես նրան վաճառել են: Նա հասկացել է, որ «գերի է» ընկել: Նոր տերն այդ կնոջը հանձնարարել է պոռնկությանը զբաղվելու ընթացքում թմրամիջոցներ և պոռնկագրական նյութեր վաճառել ու ստացված գումարը հանձնել իրեն: «Աշխատանքը» կազմակերպվել է հանցագործների կողմից վերահսկվող «հյուրանոցում»: Ցուցաբերված անհնազանդության համար սպառնացել են վաճառել՝ մարմնի մասերը հարկադրաբար կորզելու: Հանցավոր շահագործում իրականացնող խումբը բացահայտվել է այդ կնոջ փախուստից հետո: Պարզվել է, որ շահագործման տիրույթում գտնվող կինը՝

ա) իր հաճախորդներին վաճառել է թմրամիջոցներ և պոռնկագրական նյութեր,

բ) իր հաճախորդներից կատարել է մաս կտրություններ՝ փախչելու հնարավորության դեպքում գումար ունենալու նպատակով,

գ) փախուստի դիմելիս նա միջին ծանրության վնաս է հասցրել հանցավոր խմբի անդամներից մեկին,

դ) փախուստի ընթացքում փախցրել է փողոցում կանգնած մեքենան, որը պատկանել է հաճախորդին,

ե) փախուստի ընթացքում վրատերթի է ենթարկել իր վրա հրազենից կրակողիւն, որը տեղում մահացել է,

զ) իրեն հետապնդող մեքենայից փախուստի ընթացքում զոհը փախցրած մեքենայով բախվել է մեկ այլ մեքենայի, որի մեջ գտնվող ուղևորները ստացել են տարբեր աստիճանի վնասվածքներ:

Չոհին հաջողվել է հասնել ոստիկանություն:

Ձևակերպեք հետևյալ հարցերը.

Հարց 1. Կատարե՞լ է, արդյոք, թրաֆիքինգի և շահագործման զոհը բոլոր հանցանքները հարկադրանքի ներքո:

Հարց 2. Պե՞տք է, արդյոք, թրաֆիքինգի և շահագործման զոհին ենթարկել քրեական պատասխանատվության իր կողմից կատարված հանցագործությունների համար:

Նախապես հայտնե՛ք, որ սխալ պատասխաններ չկան. նպատակը մասնակիցների կարծիքներին ծանոթանալն է:

Օգնականին խնդրե՛ք ֆիլպ-բարտի վրա գրառել բոլոր պատասխանները:

Այնուհետև համառոտ քննարկմամբ պատասխաններից քնտրե՛ք առավել կարևորները, որից հետո բազատրե՛ք հետևյալը:

ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայի «Պատիժ չկիրառելու հնարավորություն» վերնագրով 26-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր կողմ, ելնելով իր իրավական համակարգի հիմնական սկզբունքներից, պետք է նախատեսի զոհերի նկատմամբ նրանց ապօրինի գործողությունների համար պատիժ չկիրառելու հնարավորություն այն դեպքում, երբ նրանց նկատմամբ հարկադրանք է գործադրվել այդպիսի վարքագիծ դրսևորելու համար:

Այլ կերպ ասած, ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայի 26-րդ հոդվածը վերաբերում է թրաֆիքինգի զոհերի նկատմամբ մարդասիրական մոտեցման խնդիրներից մեկին՝ նրանց նկատմամբ քրեական պատիժ չկիրառելու պայմաններին, երբ տուժողի հանցավոր վարքագիծը պայմանավորված է եղել իր նկատմամբ հարկադրանքի գործադրմամբ:

Այսպես, թրաֆիքինգի, ինչպես նաև շահագործման մեջ գտնվող կամ այդ վիճակում պահվող զոհերը շատ դեպքերում կատարում են տարբեր բնույթի իրավախախտումներ, ներառյալ՝ հանցագործություններ, չկարողանալով դիմադրել իրենց նկատմամբ կիրառվող հարկադրանքին, կամ էլ այդ արարքները կատարվում են դիմադրության կամ փախուստի ընթացքում: Հարկադրանքի ներքո գտնվող զոհերի կողմից կատարվող հանցագործությունները և դրանց կատարման մեխանիզմները կարող են լինել բազմազան՝ սկսած ոչ մեծ ծանրության հանցագործություններից և վերջացրած առանձնապես ծանր հանցագործություններով (օրինակ՝ մարդկային զոհեր, հրկիզումներ, սպանություններ, ուրիշի գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը կամ այլ):

Հաշվի առնելով նման իրողությունների հնարավորությունը՝ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված է, որ *ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով, ինչպես նաև 132²-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործություններից տուժած անձն ազատվում է իր կողմից կատարված ոչ մեծ կամ միջին ծանրության այն հանցագործությունների համար քրեական պատասխանատվությունից, որոնցում ներգրավված է եղել իր նկատմամբ իրականացված թրաֆիքինգի կամ շահագործման ընթացքում և այդ արարքները կատարել է հարկադրանքի ներքո:*

Այսպիսով, եթե զոհը կատարել է հանցագործություններ, ապա նա իմպերատիվ կարգով ենթակա է ազատման քրեական պատասխանատվությունից հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առակայության դեպքում՝

ա) նա ՀՀ քր. դատ. օր-ով սահմանված կարգով ճանաչվել է որպես թրաֆիքինգի կամ շահագործման մեջ դրված կամ այդ վիճակում պահված հանցագործությունից տուժող,

բ) նա կատարել է ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործություններ,

գ) վերը նշված «բ» կետում որոշված հանցագործությունների կատարման մեջ նա ներգրավված է եղել՝ իր նկատ-

մանք իրականացված թրաֆիքինգի կամ շահագործման ընթացքում,

դ) վերը նշված «բ» կետում որոշված հանցագործությունները նա կատարել է հարկադրանքի ներքո:

Շարունակե՛ք օրինակի քննարկումը.

Վերը նշված օրինակով բացատրե՛ք մասնակիցներին, որ այդպիսի հանցագործություններ են թմրամիջոցներ և պտռնկագրական նյութեր վաճառելը, քանի որ այդ [ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործությունների կատարման մեջ] [զոհը] [ներգրավված է եղել] [հարկադրանքի ներքո]՝ [իր պտռնկության շահագործման ընթացքում]: Դրանց կատարման համար զոհը ինպեստիվ կարգով ենթակա է ազատման քրեական պատասխանատվությունից:

Մնացած հանցագործությունների կատարման մեջ զոհը ներգրավված չի եղել: Այսպես, հանցավոր խմբի պահախմբի անդամներից մեկին զոհը միջին ծանրության վնաս է հասցրել փախուստի դիմելիս, նա գողությունները կատարել է իրեն վերահսկող անձանցից գաղտնի՝ նախապատրաստվելով փախուստի: Հաճախողին պատկանող մեքենան փախցրել է փախուստի ընթացքում: Իր վրա հրազենից կրակողին վրաներ է ենթարկել (որը տեղում մահացել է) նույնպես փախուստի ընթացքում: Մեկ այլ մեքենայի փախցրած մեքենայով բախվել է փախուստի ընթացքում (որի մեջ գտնվող ուղևորները ստացել են տարբեր աստիճանի վնասվածքներ): Ճիշտ է, այդ բոլոր արարքները կատարվել են ելնելով օբյեկտիվորեն ստեղծված իրավիճակից դուրս գալու համար, և հիմքում ընկած է շահագործվելու հարկադրանքը, սակայն, այնումանայնիվ, նա ներգրավված չի եղել այդ հանցագործությունների կատարման մեջ:

Դրանց կատարման համար զոհին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հարցը պետք է քննարկվի ՀՀ քր. օր-ի ընդհանուր մասի կանոնների կիրառմամբ: Դրանք են, օրինակ, արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանքները (անհրաժեշտ պաշտպանությունը, ծայրահեղ անհրաժեշտությունը, ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքը և այլն):

Դասավանդողին անհրաժեշտ նյութ

ՀՀ քրեական օրենսգիրք

Գլուխ 8. Արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանքները (քաղվածք)

ՀՈՂՎԱԾ 42. ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Հանցագործություն չի համարվում այն գործողությունը, որը կատարվել է անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում, այսինքն՝ պաշտպանվողի կամ մեկ այլ անձի կյանքը, առողջությունը և իրավունքները, հասարակության կամ պետության շահերը հանրության համար վտանգավոր ոտնձգությունից կամ դրա իրական սպառնալիքից՝ ոտնձգություն կատարողին վնաս պատճառելու միջոցով պաշտպանելիս, եթե թույլ չի տրվել անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում:

2. Անձի կյանքի համար վտանգավոր բռնության կամ այդպիսի բռնության իրական սպառնալիքով զուգորդված ոտնձգությունից պաշտպանվելիս կարող է պատճառվել ցանկացած վնաս, այդ թվում՝ մահ:

3. Անհրաժեշտ պաշտպանության իրավունքն անձին է պատկանում՝ անկախ ոտնձգությունից խուսափելու կամ այլ անձանց կամ պետական մարմինների օգնությանը դիմելու հնարավորությունից, ինչպես նաև անկախ անձի մասնագիտական կամ այլ հատուկ պատրաստվածությունից և պաշտոնական դիրքից:

4. Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում են համարվում դիտավորյալ այն գործողությունները, որոնք, պաշտպանվողի համար ակնհայտ, չեն համապատասխանում ոտնձգության բնույթին և վտանգավորությանը:

Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցմամբ արարքը հանցագործություն է, եթե հատկապես նախատեսված է սույն օրենսգրքի հատուկ մասով:

5. Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցում չի համարվում և քրեական պատասխանատվության չի հանգեցնում զենքի կամ ցանկացած այլ միջոցների կամ առարկաների

գործադրումը զինված անձի հարձակումից կամ անձանց խմբի հարձակումից պաշտպանվելու համար, ինչպես նաև ապօրինաբար և բռնությամբ բնակարան կամ այլ շինություն ներխուժելը կանխելու համար՝ անկախ ոսնձգողին պատճառած վնասի ծանրությունից:

(42-րդ հոդվածը փոփ. 09.06.04 ՀՕ-97-Ն օրենք)

ՀՈՂՎԱԾ 43. ՀԱՆՑԱՆՔ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՉԻՆ ԲՈՆԵ-ԼԻՍ ՎՆԱՍ ՊԱՏՃԱՌԵԼԸ

1. Հանցագործություն չի համարվում այն գործողությունը, որը հանցանք կատարած անձին վնաս է պատճառել նրան՝ իրավասու մարմիններին հանձնելու կամ նրա կողմից հանրության համար նոր վտանգավոր արարք կատարելու հնարավորությունը խափանելու նպատակով բռնելիս, եթե դրա համար անհրաժեշտ միջոցների սահմանների անցում թույլ չի տրվել:

2. Հանցանք կատարած անձին բռնելու համար անհրաժեշտ միջոցների սահմանազանցում է համարվում բռնելու միջոցների ակնհայտ անհամապատասխանությունն արարքի և դա կատարող անձի վտանգավորությանը, ինչպես նաև բռնելու հանգամանքներին, որոնց հետևանքով անձին դիտավորությանը պատճառվել է այնպիսի վնաս, որը պայմանավորված չի եղել բռնելու անհրաժեշտությամբ:

3. Հանցանք կատարած անձին բռնելու համար անհրաժեշտ միջոցների սահմանազանցմամբ արարքը հանցագործություն է, եթե հատկապես նախատեսված է սույն օրենսգրքի Հատուկ մասով:

4. Հանցանք կատարած անձին բռնելու իրավունք, դրա համար հատկապես լիազորված անձանցից բացի, ունեն նաև տուժողը և այլ անձինք:

ՀՈԴՎԱԾ 44. ԾԱՅՐԱՀԵՂ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Հանցագործություն չի համարվում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելը ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակում, այսինքն՝ տվյալ անձի կամ այլ անձանց կյանքին, առողջությանը, իրավունքներին և օրինական շահերին, հասարակության կամ պետության շահերին անմիջականորեն սպառնացող վտանգը վերացնելու համար, եթե այդ վտանգը չէր կարելի վերացնել այլ միջոցներով, և թույլ չի տրվել ծայրահեղ անհրաժեշտության սահմանների անցում:

2. Ծայրահեղ անհրաժեշտության սահմանազանցում է համարվում դիտավորությամբ այնպիսի վնաս պատճառելը, որն ակնհայտորեն չի համապատասխանում սպառնացող վտանգի բնույթին ու աստիճանին և վտանգը վերացնելու հանգամանքներին, եթե օրենքով պաշտպանվող շահերին պատճառվել է կանխված վնասի համեմատությամբ հավասար կամ ավելի մեծ վնաս:

ՀՈԴՎԱԾ 45. ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԿԱՄ ՀՈԳԵԿԱՆ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԸ

1. Հանցագործություն չի համարվում քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելը ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանքի ազդեցությամբ, եթե դրա հետևանքով անձը չէր կարող ղեկավարել իր գործողությունները (անգործությունը):

2. Քրեական պատասխանատվության հարցն այն դեպքերում, երբ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս է պատճառվում հոգեկան, ինչպես նաև ֆիզիկական այնպիսի հարկադրանքի ազդեցությամբ, որն անձին չի գրկում իր գործողությունները ղեկավարելու հնարավորությունից, լուծվում է՝ հաշվի առնելով սույն օրենսգրքի 44-րդ հոդվածի դրույթները:

3.4. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների հանցակազմերը

3.4.1. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների օբյեկտները

Անմիջական օբյեկտներ. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների անմիջական հիմնական օբյեկտն է այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք ապահովում են տուժողի անձնական ազատությունը:

Ինչպես թրաֆիքինգի, այնպես էլ մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու դեպքում հանցագործները շահագործման նպատակով անձին զրկում են անձնական ազատությունից:

Անձի ազատության սահմանադրաիրավական հիմքերով է պայմանավորված թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման, նրան շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հանցակազմերի անմիջական օբյեկտը: ՀՀ Սահմանադրությունը պարունակում է այնպիսի դրույթներ, որոնք երաշխավորում են պետության պատասխանատվությունը մարդկանց հիմնարար իրավունքները և ազատությունը անօրինական սահմանափակելու, հանցավոր ոտնձգությունները, ներառյալ՝ թրաֆիքինգը, ինչպես նաև մարդուն շահագործման մեջ դնելը կամ պահելը կանխելու, խափանելու, բացահայտելու և տուժողների իրավական պաշտպանությունը ապահովելու հարցերում:

ՀՀ Սահմանադրությունը հռչակում է, որ մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են¹⁵:

ՀՀ Սահմանադրությունը հռչակում է նաև, որ պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատաս-

---

¹⁵ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 1-ին մաս:

խան¹⁶: Այդ դրույթը կոչված է ապահովելու անձի ազատությունը, պետության ու հասարակության ժողովրդավարությունը և կենսունակությունը:

Մարդու արժանապատվության պաշտպանությունը անձի անձեռնմխելիության պետական ապահովման դրսևորումներից մեկն է: Այդ սահմանադրական երաշխիքն ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրության 14-րդ հոդվածում, որի համաձայն մարդու արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների ու ազատությունների անբախտելի հիմք, հարգվում և պաշտպանվում է պետության կողմից:

ՀՀ Սահմանադրությունը պաշտպանում է անձնական ազատությունը և անձեռնմխելիությունը, այսինքն՝ մարդու կարևորագույն այն իրավունքները, որոնք նա ստանում է ծնվելու պահից: Այդ հոդվածն ամրագրում է մարդու անձնական ազատությունը սահմանափակելու օրինական հիմքերը: ՀՀ Սահմանադրությամբ պաշտպանվում է մարդու անձնական ազատությունը այն դեպքերում, երբ վերջինս ի վիճակի չէ կատարելու քաղաքացիաիրավական պարտավորությունները¹⁷:

Սահմանադրության համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում օրինական հիմքերով գտնվող յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու իրավունք»¹⁸:

Բերե՛ք օրինակ հայաստանյան դատական պրակտիկայից:

Ոմն Գ, նախնական համաձայնության գալով այլ երկրում բնակվող իր քրոջ՝ Ա-ի հետ, որոշել էր բարձր աշխատավարձ խոստանալով և ծեր կամ երեխա խնամելու պատրվակով խաբեությանը հավաքագրել և այդ երկիր ուղարկել նյութական ծանր վիճակում գտնվող իր հարևանուհուն, որտեղ

¹⁶ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 2-րդ մաս:

¹⁷ ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածի 5-րդ մաս, որով սահմանված է՝ «Մարդուն չի կարելի ազատությունից զրկել միայն այն պատճառով, որ ի վիճակի չէ կատարելու քաղաքացիաիրավական պարտավորությունները»:

¹⁸ ՀՀ Սահմանադրության 25-րդ հոդվածի 1-ին մաս:

վերջինս պետք է ենթարկվեր սեռական շահագործման: Հավաքագրվածը տեղափոխվել էր նշանակետ երկրի փոքր քաղաքներից մեկը, որտեղ Ա-ն նրան առաջարկել էր զբաղվել պոռնկությամբ: Երբ վերջինս հրաժարվել և պահանջել էր վերադարձնել իր երկիր, նրան հնազանդեցնելու համար Ա-ն ծեծի էր ենթարկել, մի քանի օր չկերակրելով պահել էր տան նկուղում, որից հետո թույլ էր տվել, որ նրա հետ ունենան բռնի սեռական հարաբերություն: Այնուհետև, 6.000 ԱՄՆ դոլարով վաճառել էր ոմն Մ-ին: Հետագայում, օգտվելով ընձեռնված հնարավորությունից, գոհր/տուժողը վերադարձել և կատարվածի մասին հայտնել էր ոստիկանությանը:

Հարց լսարանին. Խնդրում եմ բազատրե՛ք, թե ինչում է արտահայտվել հանցագործության օբյեկտիվ կողմը:

Օգնականին խնդրե՛ք պատասխաններն ամրագրել ֆիլպ-քարտի վրա:

Համառոտ վերլուծե՛ք պատասխանները, այնուհետև ամփոփե՛ք:

Բացատրե՛ք, որ այս հանցագործության անմիջական օբյեկտը կազմում են այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք ապահովում են տուժողի անձնական ազատությունը. մասնավորապես՝ տուժողը հայտնվել էր անազատության մեջ:

Լրացուցիչ օբյեկտ. Քննարկվող հանցագործությունները բնութագրվում են լրացուցիչ օբյեկտով այն դեպքերում, երբ բացի անձնական անազատությունը սահմանափակելուց՝ կիրառվում է նաև, օրինակ, աշխատանքի ընտրության ազատության սահմանափակում, տուժողի նկատմամբ գործադրվում է բռնություն կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիք կամ հարկադրանքի այլ ձև և այլն: Այդ դեպքում հանցավոր ոտնձգության լրացուցիչ օբյեկտ կարող են լինել, օրինակ, այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք ուղղված են անձի աշխատանքի ազատ ընտրության, մարդու կյանքի կամ առողջության անվտանգության ապահովմանը և այլն:

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում և՛ որպես թրաֆիքինգի, և՛ որպես մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու իրականացման այլընտրանքային միջոց նախատեսված է այն մոդելը, երբ գործողությունը կատարվում է կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքով կամ դրա գործադրմամբ կամ հարկադրանքի այլ ձևերով (գործողություն-միջոց, որի կատարման արդյունքում ծագում է հանցակազմի լրացուցիչ օբյեկտ): Այդ արարքը պետք է որակվի որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործություն, եթե բացակայում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի դիսպոզիցիայում և՛ որպես թրաֆիքինգի, և՛ որպես մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու իրականացման միջոց նախատեսված է հանցավոր վարքագծի այն մոդելը, երբ գործողությունը կատարվում է կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքով կամ դրա գործադրմամբ: Այդ դեպքերում հանցագործությունը պետք է որակվի որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետով նախատեսված հանցագործություն (ըստ գործողություն-միջոցի, որի կատարումը հանգեցնում է հանցակազմի լրացուցիչ օբյեկտի առկայության), եթե բացակայում են որակման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ (օրինակ՝ հանցագործությունների համակցության կանոնները):

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված հանցագործության լրացուցիչ օբյեկտը զոհի կյանքն է, երբ անգոյությունը առաջացել է տուժողի մահ: Պետք է նկատի ունենալ, որ այն դեպքերում, երբ անգոյությանը առաջացել են այլ ծանր հետևանքներ, հանցագործության լրացուցիչ օբյեկտը կազմում են այն հասարակական արարքերությունները, որոնք ապահովում են զոհի կամ այլ անձի կյանքի կամ առողջության անվտանգությունը: Այսպես, եթե

թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու արդյունքում զոհը կամ, օրինակ, նրա մտերիմը ձեռք է բերել հոգեկան հիվանդություն, կամ զոհի մտերիմը կատարել է, օրինակ, ինքնասպանություն, ապա նմանատիպ դեպքերում խոսքը այլ ծանր հետևանքների մասին է:

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետում նախատեսված հանցակազմում արարքը որակելու համար օրենսդիրը հաշվի է առել հանցագործության ծանր հետևանքները և մեղքի խառը ձևը, որոնք անմիջապես կապված են տուժողի կյանքի կամ առողջության անվտանգության հետ: Մասնավորապես, եթե ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին կամ 2-րդ մասերով նախատեսված թրաֆիքինգը, ինչպես նաև մարդուն շահագործման մեջ դնելը կամ պահելը անգոյությունստ առաջացրել է տուժողի մահ կամ այլ ծանր հետևանքներ, ապա արարքը պետք է որակվի որպես ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված հանցագործություն:

3.4.2. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների օբյեկտիվ կողմերը

Անդրադարձե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեափրավական բնութագրերը» դի-դակտիկ նյութի «Թրաֆիքինգի մեխանիզմները (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սլայդին: Հիշեցրե՛ք թրաֆիքինգի մեխանիզմները (տրամադրե՛ք 20-30 վայրկյան):

Անդրադարձե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեափրավական բնութագրերը» դի-դակտիկ նյութի «Մարդուն շահագործելու կամ շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմները (ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ - հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սլայդին: Հիշեցրե՛ք մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմները (տրամադրե՛ք 20-30 վայրկյան):

Թրաֆիքինգը, ինչպես նաև մարդուն շահագործելը, շահագործման մեջ դնելը կամ պահելը բնութագրվում են որպես գործողություններով կատարվող հանցագործություններ:

Այդ հանցագործություններից յուրաքանչյուրի օբյեկտիվ կողմը կազմավորվում է այլընտրանքային գործողությունից (գործողություններից) և այդ գործողությանը (գործողություններին) ուղեկցող այլընտրանքային միջոցից (միջոցներից): Արդեն նշվել է, որ «միջոց» բառը սվյալ դեպքում օգտագործվում է որպես պայմանական հասկացություն, և այն, որ «միջոցը» («միջոցները») նույնպես գործողություն է («գործողություններ են»), սակայն այն (դրանք) ուղեկցում է (ուղեկցում են) հիմնական գործողությունը (գործողությունները):

Թրաֆիքինգի դեպքում այլընտրանքային գործողություններն են՝ մարդուն հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը:

Յուզադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեահրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Մարդկանց թրաֆիքինգ. ինչ է կատարվում» վերնագրով սյառը:

Նշված գործողությունների համակցությունը կազմում է մարդու շահագործմանը հանգեցնող գործողությունների ամբողջական շղթան: Պետք է, սակայն, նկատի ունենալ, որ արարքը որպես թրաֆիքինգ որակելու համար պարտադիր չէ նշված գործողությունների համակցության (ամբողջական շղթայի) առկայությունը: Բավարար է ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված գործողություններից մեկի առկայությունը, եթե այն կատարվել է նույն հոդվածի նույն մասում թվարկված միջոցներից մեկի կիրառմամբ և հետապնդել է նույն հոդվածի 4-րդ մասի իմաստով շահագործման նպատակ:

Հավաքագրելը թրաֆիքինգի օբյեկտիվ կողմը բնութագրող այլընտրանքային գործողություն է:

Արդի հայերենի բացատրական բառարանում «*հավաքագրել*» բառը բացատրվում է որպես «1. շատերին վարձել՝ վարձով հավաքել մի բանի համար: 2. փխսբ. կողմնակիցներ

գտնել, գրավել, ներգրավել: 3. փխբ. համալրել, կազմը ուժեղացնել»¹⁹:

Հավաքագրելը տուժողի կողմից աշխատանք կատարելու կամ ծառայություն մատուցելու կամավոր համաձայնությունը ստանալուն ուղղված գործողություն կամ գործունեություն է, որի նպատակն է տուժողի շահագործումը՝ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 4-րդ մասում նշված շահագործման իմաստով: Այդ դրույթի համաձայն՝ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածում, ինչպես նաև նույն օրենսգրքի 132²-րդ հոդվածում շահագործում են համարվում այլ անձի՝ պոռնկության շահագործումը կամ սեռական շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքը կամ ծառայությունները, ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելը, օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը:

Ապագա գոհին կարող է առաջարկվել աշխատանք արտերկրում կամ երկրի սահմաններում: Հավաքագրումը կարող է կատարվել օրինական կամ անօրինական եղանակներով: Հայտնի են մարդկանց օրինական և անօրինական հավաքագրման բազում մեթոդներ: Աշխատանքային տեղերը գովազդվում են զանգվածային լրատվության միջոցներով, աշխատանքի տեղավորման գործակալություններում, տուրիստական գործակալություններում, ինտերնետի գլոբալ ցանցում, ընտանիքի անդամների, ընկերների, մտերիմների կամ ծանոթների միջոցով:

Մարդկանց հավաքագրման եղանակները կախված են հանցագործության կատարման եղանակից և թրաֆիքինգ իրականացնող անձանց կազմակերպվածության աստիճանից, ինչպես նաև այն խոցելի խմբից, որին ուղղված են գործողությունները (կանայք, աղջիկներ, երեխաներ, ծնողազուրկ երեխաներ, ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներ կամ այլ խմբեր):

---

¹⁹ Տե՛ս Աղայան Է. Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, «Հայաստան», 1977, հատոր 1, էջ 837: Տե՛ս Աղայան Է. Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, «Հայաստան», 1977, հատոր 2, էջ 1063:

Օգտագործվող մեթոդները կարող են տարբեր լինել: Դրանք են, օրինակ, հարկադրանքը (մարդկանց, հատկապես՝ երեխաների առևանգում և վաճառք) կամ օրինական աշխատանքի տեղավորելու կամ ամուսնանալու խոստումները՝ խաբեությամբ, վատահոթյան չարաշահմամբ կամ, օրինակ, բռնության գործադրմամբ: Հավաքագրումը կարող է իրականացվել գոհի ընտրությամբ կամ գոհին փնտրելով, անձանց գրանցմամբ և նրանց հետ հարցազրույցների անցկացմամբ և այլն: Մարդկանց կարող է դիտավորությամբ ներկայացվել աշխատանքի իրական պայմանների մի մասը (օրինակ՝ անօրինական պայմաններում աշխատելու հնարավորության մասին), միաժամանակ լռելով այն մասին, որ մարդը հարկադրված կլինի աշխատելու շահագործման պայմաններում, կամ որ նրա մարմնի օրգանները, հյուսվածքները հարկադրաբար կկորզվեն՝ անգամ չտեղեկացնելով նրան առողջությանը վտանգող հնարավոր հետևանքների մասին: Հնարավոր գոհին կարող են հավաքագրել միգրացիոն գործընթացի ցանկացած փուլում և վայրում:

Հավաքագրման սխեմաները զանազան են: Թրաֆիքինգ իրականացնողները մարդկանց, որպես կանոն, հավաքագրում են այն պետությունում, որոնց քաղաքացիներն են նրանք կամ որտեղ մշտապես բնակվում են, իսկ հետագայում վաճառում են մեկ կամ մի քանի երկրներում, որտեղ տուժողները ենթարկվում են շահագործման: Կամ մարդկանց հավաքագրում են վերջիններիս քաղաքացիության երկրի տարածքում և տեղափոխում կամ փոխադրում նույն երկրում այլ վայր՝ շահագործման նպատակով:

Հավաքագրման առավել տարածված մեթոդներն են՝

- որակավորում չպահանջող և աշխատողի կարծիքով պատշաճ վարձատրվող աշխատանքի առաջարկը (մատուցող, պարուհի, շինարար, դայակ կամ այլն),

- «ամուսնական գործակալությունների» միջոցով ապագան կերտելու հնարավորության խոստումները,

- այլ եղանակով անձին խաբելը, վստահությունը չարաշահելը, մոլորության մեջ գցելը և այլն:

Միզրանտները մեկնում են իրենց երկրից և մուտք են գործում այլ երկիր՝ ինչպես օրինական, այնպես էլ անօրինական ճանապարհով (եթե նրանք մուտք են գործում երկիր անօրինական, ապա հնարավոր է, որ վճարեն մուտք գործելուն օժանդակող անձին): Դրանից հետո թրաֆիքինգով զբաղվող անձինք նրանց փոխանցում են նշանակետ երկիր կամ այլ երկիր:

Տեղափոխելը թրաֆիքինգի օբյեկտիվ կողմը բնութագրող այլընտրանքային գործողություն է: Տեղափոխելը ենթադրում է տուժողին մեկ վայրից այլ վայր տեղափոխելը երկրի ներսում կամ երկրից դուրս և/կամ աջակցությունը սահմանը անօրինական հատելու հարցում, ինչպես նաև տարանցիկ կամ նշանակետ երկրում անօրինական կացության կազմակերպումը:

Չոհի տեղափոխման հեռավորությունը կամ սահմանները նշանակություն չունեն երևույթը որպես թրաֆիքինգ դիտելու համար: Փոխադրամիջոցի ընտրությունը կախված է տեղափոխման ուղուց: Հասարակական տրանսպորտն ընտրվում է անանուն լինելու և իրավապահ մարմինների ուշադրությունից դուրս մնալու մտադրությամբ: Այն դեպքերում, երբ տեղափոխումն իրականացվում է պետությունից պետություն, բարձրանում են կոռուպցիոն ռիսկերը ոստիկանության, սահմանապահ և միգրացիոն ծառայությունների շրջանում: Այն դեպքերում, երբ սահմանի օրինական հատումն անհնարին է, հանցագործներն օգտագործում են կեղծ անձնագրեր կամ այլ փաստաթղթեր կամ գոհին տեղափոխում են գաղտնի ճանապարհներով (կաժաններով): Այս պարագայում սահմանային կետերը ընդհանրապես շրջանցվում են, և փաստաթղթեր չեն օգտագործվում: Այն բանից հետո, երբ անձինք համաձայնել են ընդունել աշխատանքի առաջարկությունը, թրաֆիքինգ իրականացնողները, որպես կանոն, աջակցում են սահմանանցմանը կամ երկրի ներսում այլ վայրեր հասնելուն: Մովորաբար,

փոխադրման կազմակերպման, ինչպես նաև անհրաժեշտ փաստաթղթերը ստանալու համար (ինչպիսիք են հրավերը, վիզան, աշխատանքի թույլտվությունը և այլն) զանձվում է բարձր վճար: Եթե թրաֆիքինգի զոհ դարձած անձը չունի կացության օրինական կարգավիճակ, ապա այդ հանգամանքն օգտագործվում է կախվածությունը ուժեղացնելու համար և տեղական իշխանություններից օգնություն ստանալու փորձի փոխարեն զոհի մոտ կալանավորվելու կամ արտաքսվելու վախ սերմանելու համար: Այն դեպքերում, երբ զոհերը իրենց երկիրը լքում են օրինական հիմքերով, թրաֆիքինգ իրականացնողները կազմակերպում են փոխադրումը, բնակվելու համար պիտանի տարածքների հատկացումը կամ այլ եղանակներով՝ ստեղծելով պայմաններ պարտապանի կախյալ վիճակն ապահովելու կամ այդ վիճակն ամրապնդելու համար:

Փոխանցելը թրաֆիքինգի օբյեկտիվ կողմը բնութագրող այլընտրանքային գործողություն է: Փոխանցել նշանակում է զոհին թողնել այլ անձանց (ընդունողների) տրամադրության տակ՝ նրան վաճառելուց կամ այլ եղանակով օտարելուց հետո (նվիրատվություն, պարտքի մարում, վնասի փոխհատուցում, վարձակալություն, փոխանակություն և այլն): Փոխանցելը կարող է լինել հատուցելի կամ անհատույց, որոշակի ժամկետով կամ անժամկետ, որոշակի պայմաններով կամ առանց դրանց: Չոհի փոխանցումը համարվում է կայացած այն պահից, երբ նա հայտնվում է ընդունող անձի տրամադրության տակ:

Ստանալը թրաֆիքինգի օբյեկտիվ կողմը բնութագրող այլընտրանքային գործողություն է: Ստանալը ենթադրում է առուվաճառքի, նվիրատվության, փոխանակության, փոխառության կամ այլ գործարքի արդյունքում թրաֆիքինգի զոհի ձեռք բերում: Ստանալը կարող է լինել հատուցելի կամ անհատույց, որոշակի ժամկետով կամ անժամկետ, որոշակի պայմաններով կամ առանց դրանց: Ստանալը զոհին այլ անձանցից (փոխանցողներից) ընդունելն ու սեփական տրամադրության տակ թողնելն է, ինչին կարող է հաջորդել անձի շահագործումը, եթե ընդունողն իր հերթին չի փոխանցում զոհին այլ ան-

ձի: Չոհի ստանալը համարվում է կայացած այն պահից, երբ նա հայտնվում է ընդունող անձի տրամադրության տակ:

Թաքցնելը թրաֆիքինգի օբյեկտիվ կողմը բնութագրող այլընտրանքային գործողություն է, որն ուղղված է թրաֆիքինգի գոհին հանրությունից առանձնացված պահելուն: Այն կարող է արտահայտվել բնակելի տարածք, կացարան կամ այլ վայր հատկացնելով (օրինակ՝ գոհին նկուղում կամ պահեստային տարածքում կամ թաքցնելու համար հարմարեցված որևէ այլ տարածքում պահելը):

Մարդու բուն շահագործման դեպքում այլընտրանքային գործողություններն են՝ մարդուն շահագործելը, շահագործման մեջ դնելը կամ մարդուն շահագործման մեջ պահելը:

Մարդուն շահագործման մեջ դնելը օբյեկտիվ կողմը բնութագրող այլընտրանքային գործողություն է: Այն արտահայտվում է նրանում, որ անձն իր կամքին հակառակ կամ դրա անտեսմամբ դրվում է այնպիսի վիճակի (դրության) մեջ, որ չշահագործվելուն այլընտրանք չունի: Նա անկախ իր կամքից հայտնվում է այն վիճակում, որ հանցագործը կարող է նրան շահագործել, կամ տուժողը չունի այլընտրանք չշահագործվելու, քանի որ նրա համաձայնությունն անտեսվում է:

Մարդուն շահագործելը օբյեկտիվ կողմը բնութագրող այլընտրանքային գործողություն է: Մարդու շահագործելը նշանակում է, որ տուժողը փաստացի սկսում է կատարել շահագործողների կամ երրորդ անձանց օգտին աշխատանք, մատուցել ծառայություններ, վերածվել սեռական կամ սեքսուալ այլ կրքերի բավարարման առարկայի, կատարել ստրկական կամ դրան նմանվող վիճակի մեջ գտնվող անձի կարգավիճակից բխող գործողություններ, զնվել կամ վաճառվել, նրանից վերցվում են օրգանները կամ հյուսվածքները:

Մարդուն շահագործման մեջ պահելը օբյեկտիվ կողմը բնութագրող այլընտրանքային գործողություն է: Այն արտահայտվում է նրանում, որ շահագործման մեջ դրված անձն իր կամքին հակառակ կամ դրա անտեսմամբ պահվում է շահագործման վիճակի (դրության) մեջ, և այդ վիճակում չննալուն

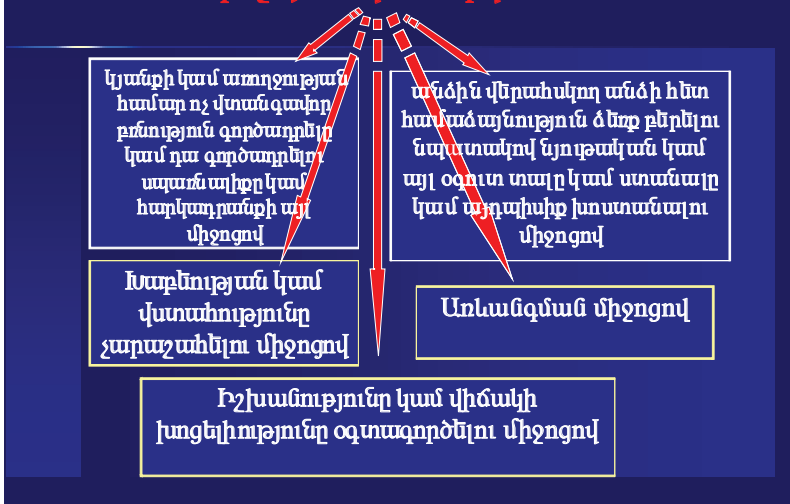
այլընտրանք չունի: Նա հարկադրված շարունակում է շահագործողների կամ երրորդ անձանց օգտին կատարել աշխատանք, մատուցել ծառայություններ, վերածվել սեռական կամ սեքսուալ այլ կրքերի բավարարման առարկայի, մնալ ստրկական կամ դրան նմանվող վիճակում, նրանից հարկադրաբար շարունակվում է մարմնի օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը:

3.4.3. Թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հանցագործությունների հանցակազմերի օրյեկտիվ կողմերը բնութագրող այլընտրանքային միջոցները

Յուզադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Մարդկանց թրաֆիքինգ. ինչպես է կատարվում» վերնագրով սյալորը:

Այդ սյալորի օգնությամբ պարզաբանե՛ք թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հանցագործությունների հանցակազմերի օրյեկտիվ կողմերը բնութագրող այլընտրանքային միջոցները:

Մարդկանց թրաֆիքինգ. ինչպես է կատարվում

Դրանք շարադրված են ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում՝

- կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելը կամ դա գործադրելու սպառնալիքը կամ հարկադրանքի այլ ձևերը,

- առևանգումը,

- խաբեությունը կամ վստահությունը չարաշահելը,

- իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունն օգտագործելը,

- անձին վերահսկող անձի հետ համաձայնություն ձևառնելու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալը կամ ստանալը կամ այդպիսիք խոստանալը:

Օգտագործվող միջոցները դրսևորվում են տարբեր ձևերով՝ կանանց առևանգումը սեռական կամ սեքսուալ բնույթի այլ շահագործման նպատակով, երեխաների գալթակողումը՝ նրանց արվամոլության կամ պոռնկության նպատակով օգտագործելու համար, բռնություն կիրառելը՝ պոռնիկների նկատմամբ իշխանությունը պահպանելու նպատակով, անձի

վիճակի խոցելիությունը օգտագործելը (օրինակ՝ չքավորությունը կամ ընտանիքի անդամի առողջական ծանր վիճակը)՝ նրան աշխատանքային շահագործման ենթարկելու նպատակով կամ բազմաթիվ այլ միջոցներ:

Կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքը կամ դրա գործադրումը կամ հարկադրանքի այլ ձևերը կատարվում են ՀՀ քր. օր-ում նախատեսված հանցավոր այլ արարքների համար նույնատիպ բռնություն գործադրելու սպառնալիքի կամ դրա գործադրման կամ հարկադրանքի այլ ձևերին բնորոշ հատկանիշներով:

Բռնություն հասկացությունը ներառում է ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ հոգեբանական բռնությունը:

Քննարկվող հանցագործությունների իմաստով կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնության գործադրումը՝ ֆիզիկական բռնությունն է մարդու դիմադրությունը հաղթահարելու նպատակով, որն իրականացվում է ներգործությամբ մարդու մարմնի կամ օրգանների վրա: Այն կարող է արտահայտվել ծեծի ենթարկելու, այլ ցավ պատճառելու, ձեռնաշղթաներ կամ ոտնաշղթաներ հագցնելու, կապկպելու, ձայնային արտահայտման հնարավորությունից (տուժողի բերանը կապելու) կամ տեսնելու հնարավորությունից (աչքերը կապելու) ժամանակավորապես զրկելու, քնելու կամ սնվելու հնարավորությունից, ջրի հասանելիությունից ժամանակավորապես զրկելու և այլ այնպիսի եղանակներով, որոնք գնահատվում են որպես կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն: Ֆիզիկական բռնությունը կարող է արտահայտվել ոչ միայն մարդու մարմնի վրա իրականացվող արտաքին ներգործությամբ, այլև վերջինիս օրգանների նկատմամբ ներգործությամբ: Այսպես, տուժողին բռնությամբ թմրամիջոցներ կամ հոգեմետ նյութեր տալը կամ ներարկելը պետք է գնահատվի որպես ֆիզիկական բռնություն տուժողի նկատմամբ, իսկ այդ միջոցը որպես կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր կամ վտանգավոր բռնության գործադրում որակելու հա-

մար յուրաքանչյուր դեպքում պետք է գնահատվի՝ ելնելով գործի հանգամանքներից:

Կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքը հոգեբանական բռնություն է, որն իրականացվում է տուժողի հոգեվիճակի վրա ներգործությամբ: Այդպիսի բռնության միջոցներ են ծեծի ենթարկելու, այլ ցավ պատճառելու, կապկպելու, ձեռնաշղթաներ կամ ոտնաշղթաներ հագցնելու, ձայնային արտահայտման հնարավորությունից (տուժողի բերանը կապելու), այլ անձանց նկատմամբ նմանատիպ և այլ՝ այնպիսի ֆիզիկական բռնություն գործադրելու սպառնալիքը, որը գնահատվում է որպես կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն: Այսպիսով, կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքը կամ այդպիսի բռնության գործադրումը կարող է ուղղված լինել ոչ միայն ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված հանցագործությունից տուժողի նկատմամբ, այլև այլ անձանց նկատմամբ: Ցանկացած պարագայում, կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքը պետք է լինի այնպիսին, որ այն տուժողի կողմից գնահատվի որպես իրական, քանի որ միայն այդպիսի սպառնալիքը կարող է չեզոքացնել տուժողի դիմադրությունը կամ հնարավոր դիմադրությունը: Այսպիսով, ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված հանցագործությունը կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքով կամ այդպիսի բռնություն գործադրելով կատարվելու դեպքում արարքը չի պահանջում լրացուցիչ որակում մարդու առողջության դեմ ուղղված համապատասխան հանցագործությունները նախատեսող հոդվածներով: Այդպիսի սպառնալիքը կամ բռնության գործադրումը ներառված են թրաֆիքինգի, ինչպես նաև շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու հանցակազմերի օբյեկտիվ կողմում:

Հարկադրանքի այլ ձևերը, ինչպես և կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու

սպառնալիքը կամ դրա գործադրումը հետապնդում է մարդու դիմադրությունը հաղթահարելու նպատակ: Այն, սակայն, իրականացվում է այլ եղանակներով, օրինակ՝ տուժողի կամ տուժողի մերձավորի պատիվն ու արժանապատվությունն արատավորող տեղեկությունների բացահայտման սպառնալիք կամ նմանատիպ այլ ձևեր, որոնց ուժի ներքո չեզոքացվում կամ հաղթահարվում է տուժողի դիմադրությունը:

Առևանգումը կատարվում է ՀՀ քր. օր-ում նախատեսված առևանգմանը բնորոշ հատկանիշներով: Թրաֆիքինգի դեպքում այն զուգորդվում է ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված գործողություններով կամ դրանցից մեկով՝ շահագործման նպատակով:

Խարեությունը կամ վստահությունը չարաշահելը ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում նախատեսված՝ հանցագործության կատարման այլընտրանքային միջոցներ են: ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված չեն խարեության կամ վստահությունը չարաշահելու հասկացությունները: Պրակտիկայում, ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի իմաստով, խարեություն ասելով հասկանում են ճշմարտությունը քողարկելը կամ թաքցնելը, ճշմարտության մասին լռելը կամ ակնհայտ սուտ տեղեկություններ հայտնելը՝ նպատակ հետապնդելով անձին ապակողմնորոշելու եղանակով հասնել վերջինիս շահագործմանը:

Վստահությունը չարաշահելու դեպքում հանցագործն օգտվում է իր և զոհի միջև ձևավորված առանձնահատուկ վստահելիության հարաբերություններից (բարեկամական կամ հարազատական կապեր, անձնական մտերմություն և այլն):

Քերեք օրինակ հայաստանյան դատական պրակտիկայից: Այս օրինակով բացատրե՛ք խարեության և վստահության չարաշահման տարրերությունը:

Հայաստանում բնակվող երկու քաղաքացիներ (կին և տղամարդ), նախնական համաձայնության գալով այլ երկրում բնակվող մի կնոջ հետ (ազգությամբ՝ հայ), որոշել էին բարձր

աշխատավարձով հասցնելու աշխատելու կամ երեխա խնամելու պատրվակով խաբեությամբ հավաքագրել և այդ երկիր ուղարկել նյութապես ծանր վիճակում գտնվող անձանց ու այնտեղ նրանց ենթարկել սեռական շահագործման: Այդ արարքի համար հավաքագրողները պետք է վարձատրվեին:

Հանցավոր մտադրությունն իրականացվել էր. օգտվելով վստահության վրա հիմնված հարաբերություններից՝ նրանցից մեկը հավաքագրել և հանցակցի հետ կազմակերպել ու պայմանավորված երկիր է տեղափոխել երկու կանանց: Այնտեղ նրանք տեղավորվել են վարձակալված բնակարանում, նրանց անձր հաստատող փաստաթղթերը վերցվել են, և նրանց դիմավորող կինը ստիպել է զբաղվել պոռնկությամբ: Հակառակ դեպքում պահանջել են անմիջապես վերադարձնել յուրաքանչյուրի փոխադրման համար ծախսված 20.000 ԱՄՆ դոլարը: Նրանք հասկացել են, որ վստահելու արդյունքում խաբվել են ու, այլընտրանք չունենալով, շուրջ մեկ տարի ենթարկվել են սեռական շահագործման:

Հարց լսարանին. Խնդրում եմ՝ բազատրե՛ք, թե ինչում է արտահայտվել զոհերի խաբեությունը և վստահության չարաշահումը:

Օգնականին խնդրե՛ք պատասխաններն ամրագրել ֆլիպ-քարտի վրա:

Համառոտ վերյուծե՛ք պատասխանները, այնուհետև ամփոփե՛ք:

Տվյալ դեպքում դրսևորվել է ինչպես խաբեություն, այնպես էլ վստահության չարաշահում: Այդ միջոցների կիրառմամբ հանցագործները հասել են թրաֆիքինգի զոհերի շահագործման նպատակին:

Խաբեությունն արտահայտվել է նրանում, որ թրաֆիքինգի զոհերին հավաքագրողը հայտնել է ակնհայտ սուտ տեղեկություններ նախատեսվող աշխատանքի իրական բնույթի մասին՝ նպատակ հետապնդելով ապակողմնորոշել, իսկ նշանակետ երկրում նրանք չենթարկվելուն այլընտրանք չեն ունեցել:

Վստահության չարաշահումն արտահայտվել է նրանում, որ հավաքագրողն ունեցել է մտերմիկ հարաբերությունների գոհերի հետ և, օգտագործելով այդ իրողությունը, առանց որևէ դժվարության կարողացել է վերջիններիս ապակողմնորոշել և համոզել:

Խաբեությունը կամ վստահությունը չարաշահելը այն միջոցներից են, որոնք թրաֆիքինգ իրականացնողները հաճախ են օգտագործում, երբ համոզում են գոհերին, թե նրանք կստանան շահավետ պայմանագիր, այն դեպքում, երբ արդեն նախատեսել են նրանց շահագործումը ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 4-րդ մասում սահմանված շահագործման իմաստով: Այդ միջոցների առանձնահատկությունն այն է, որ անձը «կամավոր» համաձայնում է կատարել աշխատանք կամ մատուցել ծառայություններ և շատ դեպքերում իր՝ ոչ շրջահայաց կամ անօրինական գործողություններով (չեն բացառվում նաև օրինական գործողությունները) նպաստում է հանցագործներին, որի արդյունքում և հայտնվում է թրաֆիքինգի գոհի կամ շահագործվողի կարգավիճակում: Քանի որ գոհը խաբվել կամ նրա վստահությունը չարաշահվել է, ուստի նա չի տվել իր համաձայնությունը կատարելու այն աշխատանքը կամ մատուցելու այն ծառայությունները, որոնցում իրականում նախատեսվել էր նրան ներգրավել, կամ նա ներգրավվել է:

Իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը օգտագործել նշանակում է որևէ իրավիճակի չարաշահում, երբ անձը, բացի ենթարկվելուց, չունի իրական կամ ընդունելի այլընտրանք: Խոսքը խոցելիության ցանկացած տիպի մասին է՝ ֆիզիկական, հոգեկան, հոգեբանական, հուզական, ընտանեկան, սոցիալական կամ տնտեսական: Սա վերաբերում է ճգնաժամային իրավիճակների բոլոր տիպերին, որոնք կարող են ստիպել մարդուն հաշտվել շահագործման հետ: Թրաֆիքինգի կամ շահագործման, շահագործման մեջ դնելու կամ այդ վիճակում պահելու դեպքերում հանցագործները, օգտագործելով այլ անձի նկատմամբ ձևավորված իշխանությունը

կամ նրա վիճակի խոցելիությունը, կատարում են ոտնձգություն մարդու ազատության և արժանապատվության դեմ:

Մասնավորապես, խոցելի կարող է համարվել տուժողի ծանր սոցիալ-տնտեսական վիճակը, հանցագործից նրա նյութական կամ այլ կախվածությունը, անձի՝ հասարակությունից մեկուսացված կամ սահմանափակված լինելու փաստը և այլն: Օրինակ, համաձայն գործող քրեակատարողական օրենսդրության, դատապարտված անձինք կարող են ներգրավվել և՛ վարձատրվող, և՛ չվարձատրվող աշխատանքներում: Ընդ որում, չվարձատրվող աշխատանքները պետք է իրականացվեն միայն պատիժ իրականացնող հիմնարկի և նրա մերձակատարածքի բարելավման նպատակով: Ժամկետային զինվորական ծառայողները իրենց ծառայության ընթացքում պետք է կատարեն զինվորական ծառայության հետ կապված և իրենց իրավասության մեջ գտնվող աշխատանքներ կամ ծառայություններ: Իրականում դատապարտյալներն ու զինծառայողները կարող են անօրինական ներգրավվել այլ աշխատանքներում կամ ծառայություններում, որ նրանց պարտականությունը չեն (օրինակ՝ կարող է իրականացվել հարկադիր աշխատանք, որը կապված է հրամանատարի տան վերանորոգման կամ կառուցման, նրան պատկանող դաշտերի և այգիների մշակման, բերքահավաքի հետ): Այս պարագայում մարդկանց նշված խմբերը դառնում են շահագործման համար առավել խոցելի վարչակազմի աշխատակիցների, պետերի կամ վերադաս հրամանատարների ու նրանց ընտանիքի անդամների համար:

Բերե՛ք օրինակ հայաստանյան դատական պրակտիկայից: Այս օրինակով բազատրե՛ք, թե ինչպես կարող է արտահայտվել վիճակի խոցելիությունը: Ուշադրությունը հրավիրե՛ք, որ վիճակի խոցելիությունը կարող է արտահայտվել գանազան ձևերով, և որ ներկայացվող օրինակը սուկ որանցից մեկի արտագրումն է:

Ոմն Ա-ն, վերադառնալով Հայաստան՝ իր գյուղ, և օգտվելով այն հանգամանքից, որ գյուղի բնակիչներն աշխատան-

քով ապահովված չեն ու գտնվում են նյութական ծանր վիճակում, իր զարմիկին, նրա անչափահաս որդուն և ևս մեկ անձի (անապահով և գործազուրկ համազուղացու) առաջարկել է մեկնել այլ երկիր՝ շինարարական աշխատանքների: Առաջինին խոստացել է վճարել յուրաքանչյուր ամիս 400, իսկ մյուս երկուսին՝ 300-ական ԱՄՆ դոլար: Նրանք համաձայնել և ճանապարհածախսի համար հայթայթել են որոշ գումար (պարտք, գրավ): Այդ գումարներով Ա-ն նրանց տեղափոխել է նշանակետ երկրի փոքր քաղաքներից մեկը: Այնտեղ, ժամանակավորապես հաշվառելու պատրվակով, վերցրել է բոլորի անձնագրերը, թույլ չի տվել հեռախոսակապ հաստատել հարազատների հետ, ներգրավել է հարկադիր շինարարական աշխատանքների մեջ, չի վճարել՝ հավաստիացնելով, իբր նրանց աշխատավարձն ուղարկել է իրենց ընտանիքներին:

Հարց լսարանին. Խնդրում եմ՝ բազատրե՛ք, թե ինչու՞մ է արտահայտվել զոհերի վիճակի խոցելիությունը, խաբեությունը և վստահության չարաշահումը:

Օգնականին խնդրե՛ք պատասխաններն ամրագրել ֆիլպ-քարտի վրա:

Համառոտ վերլուծե՛ք պատասխանները, այնուհետև ամփոփե՛ք: Տվյալ դեպքում հանցագործը, շահագործման նպատակով (նպատակ), վիճակի խոցելիությունը օգտագործելու միջոցով (միջոց), խաբեությամբ և վստահության չարաշահմամբ (այլ միջոցներ) հավաքագրել է 3 անձի, որոնց փոխադրել է այլ վայր (գործողություններ): Վիճակի խոցելիությունը (հոգեբանական, ընտանեկան, սոցիալական, տնտեսական) օգտագործվել է, քանի որ հավաքագրվողներն աշխատանքով ապահովված չեն եղել, որի հետևանքով հայտնվել են չբավորության վիճակում և չեն կարողացել կերակրել իրենց ընտանիքները, թեև ցանկացել են աշխատել: Այնուհետև կիրառվել է և՛ վստահության չարաշահումը (զոհերը հավաքագրողի զարմիկը և վերջինիս որդին էին, ինչպես նաև նրանց մտերիմը), և՛ խաբեությունը (աշխատանքի բնույթը ներկայացվել է, սակայն իրական տաժանակիր և ստրկությանը նմանվող

վիճակի մասին հավաքագրողը լռել է): Հետագայում կիրառվել էին և այլ հանցավոր գործողություններ ու միջոցներ:

3.4.4. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների սուբյեկտիվ կողմերը

Սուբյեկտիվ կողմից թրաֆիքինգի բոլոր գործողությունները բնութագրվում են՝

- ուղղակի դիտավորությամբ և
- հատուկ նպատակով:

Թրաֆիքինգի դեպքում հանցանք կատարող անձը, մասնավորապես, գիտակցում է իր կողմից կատարվող այլընտրանքային գործողության (գործողությունների)՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթը և ցանկանում է կատարել այդ գործողությունը (գործողությունները): Դրանք են՝ մարդուն հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը:

Թվարկված գործողություններն ուղեկցվում են հետևյալ այլընտրանքային միջոցներով՝ կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ հարկադրանքի այլ ձևերով, առևանգման, խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը օգտագործելու կամ զոհին վերահսկող անձի համաձայնությունը ձեռք բերելու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալու կամ ստանալու կամ այդպիսիք խոստանալու միջոցով: *Հանցանք կատարող անձը գիտակցում է նաև իր կողմից կատարվող այլընտրանքային միջոցի (միջոցների)՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթը և ցանկանում է կատարել այն (դրանք):*

Պետք է հիշել, որ թրաֆիքինգի սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշն է զոհի/տուժողի շահագործման նպատակը: Պատասխանատվությունը վրա հասնելու համար նշանակություն չունի՝ իրականացվել է շահագործման նպատակը, թե՛ ոչ: Շարժառիթները որակման վրա չեն ազդում:

Սուրյեկտիվ կողմից շահագործման, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու բոլոր գործողությունները բնութագրվում են ուղղակի դիտավորությամբ:

Շահագործման կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու դեպքում հանցանք կատարող անձը, մասնավորապես, գիտակցում է իր կողմից կատարվող այլընտրանքային գործողության (գործողությունների)՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթը և ցանկանում է կատարել այդ գործողությունը (գործողությունները): Դրանք են՝ շահագործումը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ շահագործման վիճակի մեջ պահելը: Թվարկված գործողություններն ուղեկցվում են նույն միջոցներով, որոնք նախատեսված են թրաֆիքինգի դեպքում: Դրանք են՝ կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բնություն գործադրելը կամ դա գործադրելու սպառնալիքը կամ հարկադրանքի այլ ձևերը, առևանգումը, խաբեությունը կամ վստահության չարաշահումը, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունն օգտագործելը կամ գոհին վերահսկող անձի համաձայնությունը ձեռք բերելու նպատակով նյութական կամ այլ օգուտ տալը կամ ստանալը կամ այդպիսիք խոստանալը:

Պետք է, սակայն, հաշվի առնել, որ ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված հանցակազմի սուրյեկտիվ կողմը կառուցված է մեղքի երկու ձևերի կանոններով. դիտավորություն՝ գործողությունների նկատմամբ, և անգուշություն՝ հետևանքների նկատմամբ: Այդ հանցակազմը ձևակերպված է հետևյալ խմբագրությամբ.

«4. Սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված արարքը, որը՝

2) անգուշությամբ առաջացրել է տուժողի մահ կամ այլ ծանր հետևանքներ»:

Սուրյեկտը

Ընդհանուր սուրյեկտը. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի սուրյեկտ է հանդիսանում մեղ-

սունակ ֆիզիկական անձը, ում 16 տարին լրացել է մինչև հանգանք կատարելը:²⁰

Հատուկ սուբյեկտը. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետը նախատեսում է քրեական պատասխանատվություն հանցանքը հատուկ սուբյեկտի կողմից կատարելու համար, երբ հանցանքը կատարել է անձը՝ օգտագործելով պաշտոնեական դիրքը: Տվյալ դեպքում պաշտոնեական դիրքը չի սահմանափակվում միայն պաշտոնատար անձի դիրքով, այլ նշանակում է ցանկացած ծառայողական կարգավիճակ պետական կամ ոչ պետական կազմակերպությունում կամ հիմնարկում, եթե տվյալ անձի՝ այդ կարգավիճակից բխող իրավունքները և հնարավորությունները օգտագործվել են թրաֆիքինգ իրականացնելու համար: Այդ հատուկ սուբյեկտն այն պաշտոնատար անձն է, ով, օգտագործելով ծառայողական կարգավիճակը, կատարում է ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածում նախատեսված հանցագործության օբյեկտիվ կողմը կամ օժանդակում է դրա կատարմանը կամ չի խոչընդոտում և չի հակադրում դրա կատարմանը, թեև պարտավոր է դա անել իր պաշտոնեական պարտականությունների բերումով:

3.5. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների հանցակազմների որակյալ հատկանիշները

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասում թվարկված են հետևյալ որակյալ հատկանիշները. Նույն արարքը, որը կատարվել է՝

1) երկու կամ ավելի անձանց նկատմամբ.

Այս հատկանիշով որակելու համար կարևորվում է, թե երբ է ծագել դիտավորությունը տուժողներից յուրաքանչյուրի նկատմամբ՝ միաժամանակ, թե՞ տարբեր ժամանակներում: Եթե դիտավորությունը երկու կամ ավելի անձանց նկատմամբ ծագել է միաժամանակ, ապա արարքը ճիշտ է որակել ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետի հատկանիշներով:

---

²⁰ ՀՀ քր. օր-ի 23-րդ և 24-րդ հոդվածները:

Իսկ եթե դիտավորությունը երկու կամ ավելի անձանց նկատմամբ ծագել է տարբեր ժամանակներում, այսինքն՝ երբ բացակայում է միասնական հանցավոր մտադրությունը, ապա յուրաքանչյուր արարքը ճիշտ է որակել ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով:

2) մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ.

Հանցանքը համարվում է մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կատարված, եթե դրան մասնակցել են այնպիսի համակատարողներ, ովքեր նախապես՝ մինչև հանցագործությունն սկսելը, պայմանավորվել են հանցանքը համատեղ կատարելու մասին:

3) պաշտոնեական դիրքն օգտագործելով.

Այս կետը նախատեսում է հատուկ սուբյեկտի պատասխանատվություն: Այդպիսի անձ է համարվում պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, պետական և ոչ պետական կազմակերպություններում, հասարակական կամ կրոնական միավորումներում, առևտրային կազմակերպություններում ծառայողական լիազորությունները չարաշահող կամ վերազանցող անձը:

4) կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիքով կամ դրա գործադրմամբ.

5) ակնհայտ հղի կնոջ նկատմամբ.

Այս դեպքում հաշվի է առնվել տուժողի ֆիզիոլոգիական վիճակը, երբ նա հատկապես խոցելի է հանցագործների համար: Այդ դեպքում, օրինակ, վերջինիս դիմադրության հնարավորությունները սահմանափակվում են ապագա երեխայի կյանքը և առողջությունը պահպանելու ցանկությամբ և գիտակցությամբ: Մեղավոր անձի գործողությունները ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետով որակելու պարտադիր պայմանն այն է, որ վերջինս տեղեկացված էր տուժողի հղիության մասին, քանի որ դա ակնհայտ էր և հնարավոր չէր չնկատել, կամ դա եղել է ակնհայտ այլ հիմքերով: Պրակտի-

կայում, սակայն, կարող են լինել դեպքեր, երբ, օրինակ, հանցավոր խմբի անդամներն իրենց հանցավոր մտադրություններն իրականացնելիս անմիջականորեն չեն շփվում տուժողի հետ, բայց գիտեն տուժողի հղիության մասին (օրինակ՝ իրենց հանցավոր խմբի անդամներից կամ, օրինակ, տուժողից՝ հեռախոսագրույցի ժամանակ կամ տուժողին հետազոտած բժշկից կամ այլ աղբյուրներից): Տեղեկացվածության աղբյուրի բնույթը, ինչպես նաև հղիության ժամանակահատվածն արարքի քրեաիրավական գնահատականի վրա չեն ազդում, եթե հանցավոր մտադրությունների իրականացման ժամանակ հանցագործության սուբյեկտը հաստատապես տեղեկացված է եղել տուժողի հղիության մասին:

Այն դեպքում, երբ մեղավոր անձն ունեցել է սխալ պատկերացում տուժողի հղիության վերաբերյալ, ապա արարքը որակելու հարցում, մեր կարծիքով, պետք է դեկավարվել որակյալ հանգամանքներում փաստացի սխալի դեպքում հանցագործությանների որակման ընդհանուր կանոնով: Այդ դեպքում անձի սխալը պետք է որակվի որպես ակնհայտ հղի կնոջ նկատմամբ իրականացված թրաֆիքինգի կամ շահագործման փորձ:

6) ՀՀ պետական սահմանը հատելով անձի տեղափոխումը կազմակերպելու միջոցով.

ՀՀ պետական սահմանը հատելով անձի տեղափոխումը կազմակերպելու միջոցով իրականացվող հանցավոր արարքի՝ հանրության համար վտանգավորության բարձր աստիճանը պայմանավորված է նախ նրանով, որ անձը (տուժողը) սահմանանցմամբ հայտնվում է առավել խոցելի վիճակում՝ իր համար օտար միջավայրում (օտար լեզու, օտար բարքեր, այլ օրենքներ, անձանոթ մարդիկ, կացարանի և փաստաթղթերի բացակայություն, դրամական միջոցների սղություն կամ բացակայություն, բռնություն կամ բռնության սպառնալիք, անսպասելի այլ վտանգներ և այլն), ավելի շատ է հակված կորցնելու ինքնակառավարումը և հնազանդվելու հանցավոր պահանջներին: Միաժամանակ բարձր է հանցավոր գործու-

նեության և տուժողի հետքերը կորցնելու հավանականությունը:

Նման տեղափոխման կազմակերպումը կարող է կատարվել օրինական կամ անօրինական եղանակներով, բացահայտ կամ գաղտնի, օրինական կամ կեղծ փաստաթղթերով, տրանսպորտային տարբեր միջոցներով: Այս հատկանիշն առկա է, երբ կազմակերպվում է տեղափոխումը ՀՀ սահմաններից դուրս կամ հակառակ ուղղությամբ:

ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի 3-րդ մասում թվարկված են հետևյալ որակյալ հատկանիշները. սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված արարքը, որը կատարվել է՝

1) կազմակերպված խմբի կողմից.

Հանցանքը համարվում է կազմակերպված խմբի կողմից կատարված, եթե դա կատարվել է այնպիսի անձանց կայուն խմբի կողմից, ովքեր նախապես միավորվել են մեկ կամ մի քանի հանցանքներ կատարելու համար:

2) անգոյությունը առաջացրել է տուժողի մահ կամ այլ ծանր հետևանքներ²¹:

4. Երեխայի թրաֆիքինգը, ինչպես նաև երեխայի շահագործումը, նրան շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը

Դասավանդողին և դասավանդվողին անհրաժեշտ նյութ

Ստորև շարադրված է ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի բովանդակությունը: Դասավանդողն այն պետք է անթերի իմանա, ինչը կնպաստի նյութը թեթև և բարձր մակարդակով դասավանդելուն: Կարիք չկա, սակայն, հենց սկզբից մասնակիցներին ծանուրաբեռնելու նյութի ամբողջ ծավալով:

Բաժանվող նյութ թիվ 5

---

²¹ Տե՛ս սույն հոդվածի մեկնաբանությունների 8.3. կետը՝ սուբյեկտիվ կողմը:

**ՀՈԴՎԱԾ 132.2. ԵՐԵՒԱՅԻ ԿԱՄ ՀՈԳԵԿԱՆ ԽԱՆ-
ԳԱՐՄԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՈՎ ԻՐ ԱՐԱՐՔԻ ԲՆՈՒՅԹՆ ՈՒ
ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԻՏԱԿՅԵԼՈՒ ԿԱՄ ԴԱ ՂԵԿԱՎԱ-
ՐԵԼՈՒ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿՎԱԾ ԱՆՁԻ ԹՐԱՅԻ-
ՔԻՆԳԸ ԿԱՄ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ**

1. Շահագործման նպատակով երեխային, հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակույթ-
յունն ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա դե-
կավարելու հնարավորությունից զրկված անձին հավաքագրե-
լը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, ինչ-
պես նաև շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը`

պատժվում է ազատազրկմամբ` յոթից տասը տարի
ժամկետով` գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա, որոշա-
կի պաշտոնների զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ
զբաղվելու իրավունքից զրկելով` առավելագույնը երեք տարի
ժամկետով կամ առանց դրա:

2. Նույն արարքը, որը կատարվել է`

- 1) երկու կամ ավելի անձանց նկատմամբ,
- 2) մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայ-
նությամբ,
- 3) պաշտոնեական դիրքը օգտագործելով,
- 4) բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու
սպառնալիքով,
- 5) առևանգման միջոցով,
- 6) ակնհայտ հղի կնոջ նկատմամբ,
- 7) ՀՀ պետական սահմանը հատելով անձի տեղափո-
խումը կազմակերպելու միջոցով`

պատժվում է ազատազրկմամբ` տասից տասներկու
տարի ժամկետով` գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա,
որոշակի պաշտոնների զբաղեցնելու կամ որոշակի գործու-
նեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով` առավելագույնը ե-
րեք տարի ժամկետով կամ առանց դրա:

3. Սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված արարքը, որը՝

1) կատարվել է կազմակերպված խմբի կողմից,

2) անգզուշուքյամբ առաջացրել է տուժողի մահ կամ այլ ծանր հետևանքներ՝

պատժվում է ազատագրկմամբ՝ տասներկուսից տասնհինգ տարի ժամկետով՝ գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա, որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով կամ առանց դրա:

Մասնակիցներին հանձնարարե՛ք օգտվել թիվ 5 բաժանվող նյութից:

Դասավանդողի ուշադրությանը. ստորև բերվել է հատված թիվ 5 բաժանվող նյութից՝ ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի վերնագիրը և 1-ին մասը առանց սանկցիայի:

Ճանուցում. Ոչ մզացված տառերով տեքստում տրված է թրաֆիքինգի բնորոշումը: Մզացված տառերով տեքստը վերաբերում է մարդուն շահագործելուն, շահագործման մեջ դնելուն կամ պահելուն, որը առանձին հանցագործություն է:

ՀՈԳՎԱԾ 132.2. ԵՐԵՒԱՅԻ ԿԱՄ ՀՈԳԵԿԱՆ ԽԱՆԳԱՐՄԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՈՎ ԻՐ ԱՐԱՐՔԻ ԲՆՈՒՅԹԸ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԻՏԱԿՑԵԼՈՒ ԿԱՄ ԴԱ ՂԵԿԱՎԱՐԵԼՈՒ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՁՐԿՎԱԾ ԱՆՉԻ ԹՐԱՑԻՔԻՆԳԸ ԿԱՄ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

1. Շահագործման նպատակով երեխային, հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձին հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, քաքցնելը կամ ստանալը, ինչպես նաև այդպիսի անձանց շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը:

Օգտակար նյութ դասավանդողի համար

ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասում ձևակերպված է նաև մարդուն «շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ

պահելը» հասկացությունը, որը տեքստում տրված է ոչ մգացված տառերով:

ՀՈԴՎԱԾ 132.2. ԵՐԵՒԱՅԻ ԿԱՄ ՀՈԳԵԿԱՆ ԽԱՆԳԱՐՄԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՈՎ ԻՐ ԱՐԱՐՔԻ ԲՆՈՒՅԹՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԻՏԱԿՑԵԼՈՒ ԿԱՄ ԴԱ ՂԵԿԱՎԱՐԵԼՈՒ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՁՐԿՎԱԾ ԱՆՁԻ ԹՐԱՑԻՔԻՆԳԸ ԿԱՄ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

1. Շահագործման նպատակով երեխային, հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձին հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, ինչպես նաև աղյսիսի անձանց շահագործելը կամ շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը:

ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածը նույնպես նախատեսում է քրեական պատասխանատվություն ինչպես մարդու թրաֆիքինգի, այնպես էլ՝ շահագործման համար: Այն ներկայացվում է որպես հատուկ իրավանորմ այն իմաստով, որ տվյալ հոդվածի համաձայն՝ տուժողները երկու հատուկ կատեգորիաների անձինք են՝

ա) տասնութ տարին չլրացած անձը,

բ) հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձը:

ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն քրեորեն հետապնդելի են հետևյալ արարքները՝

ա) թրաֆիքինգը՝ շահագործման նպատակով վերը նշված երկու կատեգորիաներին պատկանող մարդուն հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը,

բ) վերը նշված երկու կատեգորիաներին պատկանող մարդուն շահագործելը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը:

ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայում ձևակերպված արարքները՝ և՛ թրաֆիքինգը, և՛ մարդուն շահագործելը, շահագործման մեջ դնելը կամ պահելը ծանր հանցագործություններ են, իսկ 2-րդ և 3-րդ մասերի դիսպոզիցիաների հանցակազմերում ձևակերպված արարքները՝ առանձնապես ծանր հանցագործություններ են:

Թրաֆիքինգի դեպքում.

ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կազմում է տասնութ տարին չլրացած անձին շահագործման նպատակով հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, որը պետք է որակվի որպես ավարտված հանցագործություն՝ «թրաֆիքինգ», անգամ եթե չեն կիրառվել 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված միջոցները:

Այդ հանցակազմը կառուցվել է ԵԽ 2005 թ. Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի «գ» և «դ» կետերին համապատասխան, որոնցով սահմանված է, որ.

«Կոնվենցիայի նպատակների համար.

գ) շահագործման նպատակով երեխային հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ընդունելը համարվում է «թրաֆիքինգ» նույնիսկ այն դեպքում, երբ դա կապված չէ սույն հոդվածի «ա» կետում նախատեսված եղանակներից որևէ մեկի կիրառման հետ.

դ) «երեխա» է համարվում տասնութ տարին չլրացած ցանկացած անձը»:

Հիշեցրեք, որ ԱՄԿ Երեխայի աշխատանքի վատթարագույն ձևերի արգելման և վերացնելու անհապաղ միջոցառումների մասին թիվ 182 կոնվենցիան պահանջում է անհապաղ և արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկել երեխայի աշխատանքի վատթարագույն ձևերը վերացնելու և 18 տարեկանից ցածր տղաներին և աղջիկներին հարկադիր աշխատանքներում չներգրավելու համար:

Ըստ թիվ 182 կոնվենցիայի՝ երեխայի աշխատանքի վատթարագույն ձևերը ներառում են՝

ա) ստրկության բոլոր ձևերը կամ ստրկությանը համանման աշխատանքը, ինչպիսիք են երեխաների վաճառքը և առևտուրը, պարտքային ստրկացումը կամ ճորտային կախվածությունը, ինչպես նաև հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանքը, այդ թվում՝ երեխաների պարտադիր կամ հարկադիր հավաքագրումը զինված ընդհարումներում օգտագործելու համար,

բ) երեխային օգտագործելը, հավաքագրելը կամ առաջարկելը մարմնավաճառությամբ զբաղվելու, պոռնոգրաֆիկ արտադրանքի արտադրության կամ պոռնոգրաֆիկ ներկայացումների համար,

գ) երեխային օգտագործելը, հավաքագրելը կամ առաջարկելը հակաիրավական գործունեությամբ զբաղվելու, մասնավորապես թմրանյութերի արտադրման և վաճառքի համար, ինչպես դրանք սահմանված են համապատասխան միջազգային պայմանագրերում,

դ) աշխատանքը, որն իր բնույթով կամ իր կատարման պայմաններով կարող է վնասել երեխաների առողջությանը, անվտանգությանը կամ բարոյականությանը:

ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ զիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձին շահագործման նպատակով հավաքագրելը, փոխադրելը, հանձնելը, թաքցնելը կամ ստանալը պետք է որակվի որպես ավարտված հանցագործություն՝ «թրաֆիքինգ», անգամ եթե չեն կիրառվել 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված միջոցները:

ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասում նկարագրված թրաֆիքինգ հանցագործության հանցակազմը ձևական է, ինչպես և 132-րդ հոդվածի 1-ին մասում նկարագրված հանցագործության հանցակազմերը: ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասում նկարագրված թրաֆիքինգը համարվում է ավարտված (հավաքագրելը, փոխադրելը, հանձնելը, թաքցնելը կամ

ստանալը) գործողությունը կատարելու պահից, եթե այն կատարվել է շահագործման նպատակով:

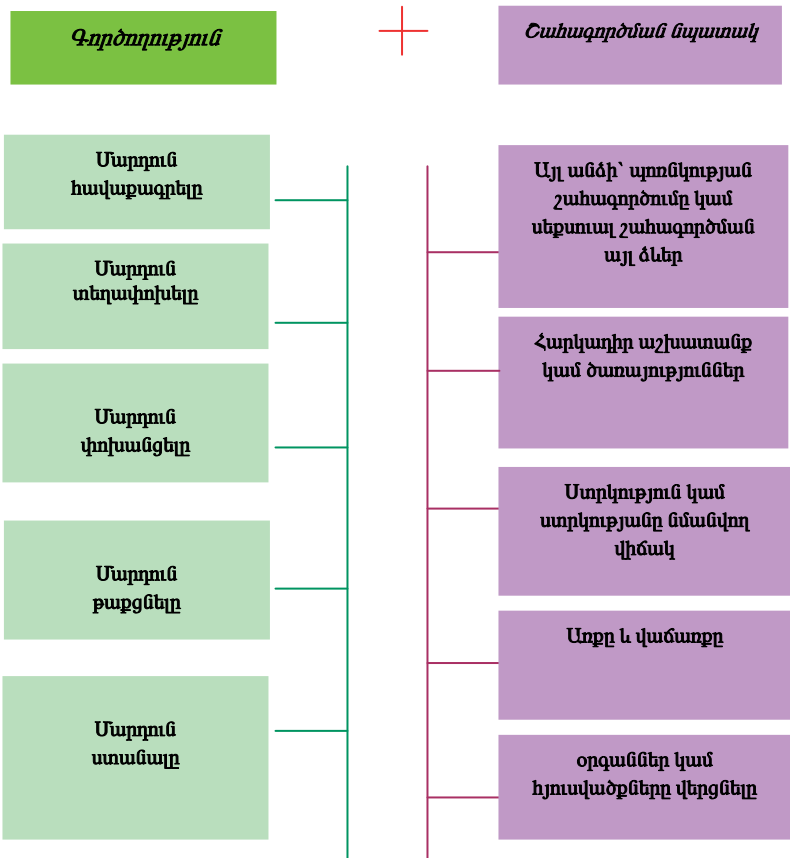
Յուզադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման բրեախրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Թրաֆիքինգի մեխանիզմի առանձնահատկությունները (ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սլայդը:

Մասնակիցներին հանձնարարե՛ք օգտվել թիվ 6 բաժանվող նյութից:

Ներկայացրե՛ք տասնութ տարին չըրացած անձի, ինչպես նաև հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ զիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձի թրաֆիքինգի մեխանիզմը՝ ըստ ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայի:

ԹՐԱՖԻԶԻՆԳԻ ՄԵԽԱՆԻԶՄԸ
(ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մաս)

(տուժողներն են՝ ա) տասնութ տարին չլրացած անձը,
բ) հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու
նշանակությունն ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու
կամ դա դեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձը)

Այս նյութի օգնությամբ բացատրե՛ք, որ տասնութ տարին չլրացած անձի, ինչպես նաև հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա դեկլարելու հնարավորությունից զրկված անձի թրաֆիքինգը համարվում է ավարտված հանցագործություն մինչև անձի փաստացի շահագործումը (ձևական հանցակազմ): Դրա համար բավարար է, որ այդ կատեգորիայի անձի նկատմամբ շահագործման նպատակով կատարվի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված գործողություններից մեկը:

Բերե՛ք օրինակներ. այսպես, անչափահասի «հավաքագրումը» (գործողություն) «աշխատանքային շահագործման նպատակով» (նպատակ) հանցավոր արարք է, որը մեկնաբանվող հոդվածով պետք է որակվի որպես ավարտված թրաֆիքինգ: Կամ, օրինակ, «շահագործման նպատակով» (նպատակ) «անչափահասին թաքցնելը» (գործողություն) նույնպես պետք է որակվի որպես ավարտված թրաֆիքինգ:

132²-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ արարքը համարվում է ավարտված հանցագործություն, եթե նույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված արարքն անգուշությամբ առաջացրել է տուժողի մահ կամ այլ ծանր հետևանքներ:

Դասավանդողի ուշադրությանը

Մեկնաբանվող հոդվածի իմաստով «շահագործում» հասկացության մեկնաբանությունը, ուղեգրության օբյեկտի, սուբյեկտի և գործողությունների սուբյեկտիվ կողմի մեկնաբանությունները մանրամասն ներկայացված են ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածի մեկնաբանություններում: Այդ մասին պարտադիր պետք է նշել դասախոսության այս հատվածում:

Շահագործման դեպքում ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ տասնութ տարին չլրացած անձի շահագործումը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը

պետք է որակվի որպես ավարտված հանցագործություն՝ առանց որևէ լրացուցիչ պայմանների առակայության:

ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձին շահագործումը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը պետք է որակվի որպես ավարտված հանցագործություն՝ առանց որևէ լրացուցիչ պայմանի առակայության:

ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասում նկարագրված շահագործումը, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու հանցագործության հանցակազմը կարող է լինել և ձևական, և նյութական՝ այլընտրանքային գործողություններով:

Ցուցադրե՛ք «Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը» դիդակտիկ նյութի «Թրաֆիքինգի մեխանիզմի առանձնահատկությունները (ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մաս)» վերնագրով սլայդը:

Մասնակիցներին հանձնարարե՛ք օգտվել թիվ 7 բաժանվող նյութից:

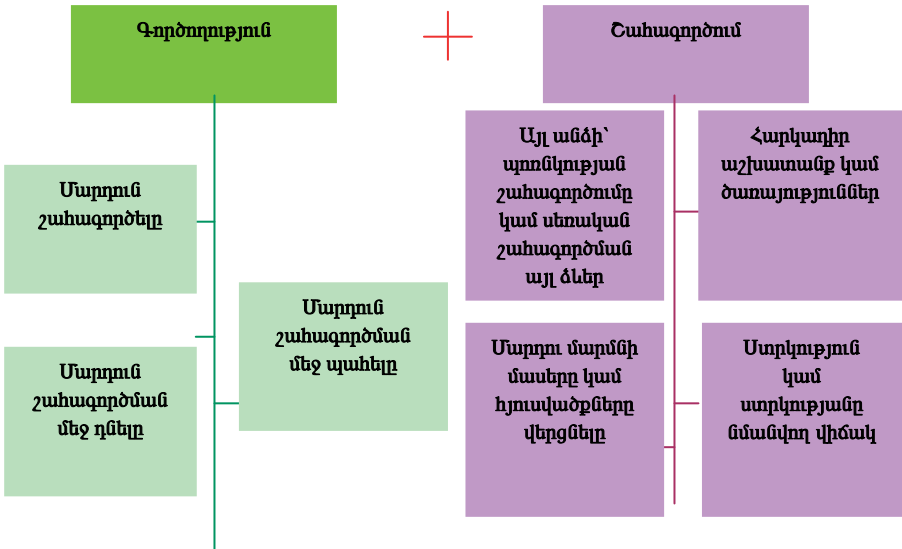
Ներկայացրե՛ք տասնութ տարին չըրացած անձի, ինչպես նաև հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա ղեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձի թրաֆիքինգի մեխանիզմը՝ ըստ ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մասի դիսպոզիցիայի:

Շահագործման, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու առանձնահատկությունները

ՇԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ, ՇԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ ՄԵՋ ԴՆԵԼՈՒ ԿԱՄ ՊԱՀԵԼՈՒ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
(ՀՀ քր. օր-ի 132²-րդ հոդվածի 1-ին մաս)

(տուժողներն են՝ ա) տասնութ տարին չլրացած անձը, բ) հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունն ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա դեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձը)

Ամփոփում: Նշված երկու կատեգորիայի անձանց համար օրենսդիրը սահմանել է թրաֆիքինգից և շահագործումից պաշտպանվածության ավելի բարձր աստիճան: Ընդ որում, եթե տասնութ տարին չլրացած անձի պարագայում նման մոտեցումը կոնվենցիոն պարտավորություն է, ապա հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունն ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա դեկլարելու հնարավորությունից զրկված անձի պարագայում նման մոտեցումը Հայաստանի Հանրապետության կողմից նախաձեռնված լրացուցիչ քայլ է: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ այդ երկու կատեգորիաների անձանց վիճակն ինքնին առավել խոցելի է: Առանձնապես խոցելի է այն անչափահասների վիճակը, ովքեր միաժամանակ հաշմանդամ են: Նրանց հաճախ օգտագործում են մուրացկանության նպատակներով: Թրաֆիքինգով զբաղվող անձանց իշխանության ներքո գտնվող երեխաները և հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա դեկլարելու հնարավորությունից զրկված անձինք շատ դեպքերում անգամ չեն հասկանում, թե ինչպիսի պայմանների մեջ են հայտնվել, և չունեն աջակցության կենտրոնների հետ հեշտությամբ կապվելու հնարավորություն:

5. Եզրահանգումներ

1. Թրաֆիքինգը և մարդուն շահագործելը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը տարբեր հանցագործություններ են:

2. Ե՛վ թրաֆիքինգը, և՛ մարդուն շահագործելը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը աշխարհում տարածված հանցագործություններ են: Դրանց դեմ պայքարն արդիական է նաև Հայաստանի Հանրապետությունում:

3. Թրաֆիքինգի դեմ պայքարը կարգավորվում է և՛ միջազգային, և՛ ազգային իրավական գործիքներով:

4. Թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու տեսակներն ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի բնութագրվում են որպես ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություններ:

5. Ե՛վ թրաֆիքինգի, և՛ մարդուն շահագործելու, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու իմաստով հանցավոր շահագործում են համարվում այլ անձի՝ պոռնկության շահագործումը կամ սեքսուալ շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքը կամ ծառայությունները, ստրկության կամ ստրկությանը նմանվող վիճակի մեջ դնելը, օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը, մարդու առքը կամ վաճառքը:

6. Ե՛վ թրաֆիքինգի, և՛ մարդուն շահագործելու, շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու իմաստով գոհի շահագործման ենթարկվելու համաձայնությունն առջինչ է, եթե նրա նկատմամբ ցանկացած փուլում կիրառվել է թրաֆիքինգի կամ շահագործման միջոց:

7. ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ և 132²-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների անմիջական օբյեկտ են այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք ապահովում են տուժողի անձնական ազատությունը:

8. Թրաֆիքինգը հետապնդում է շահագործման նպատակ, իսկ մարդուն շահագործելը, շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը ոչ թե նպատակ է, այլ իրական վիճակ, երբ մարդն իր կամքին հակառակ կամ անտեսմամբ հարկադրաբար շահագործվում է կամ հարկադրաբար չի կարող այդ վիճակից հրաժարվել:

9. Շահագործման նպատակով երեխայի, հոգեկան խանգարման հետևանքով իր արարքի բնույթն ու նշանակությունն ամբողջությամբ կամ մասամբ գիտակցելու կամ դա դեկավարելու հնարավորությունից զրկված անձի հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, ինչպես նաև շահագործման վիճակի մեջ դնելը կամ պահելը կազմում

են առանձին հանցակազմեր՝ ելնելով գոհի առանձնահատկություններից:

**6. Հարցեր քննարկման համար
Հարցեր մարդու թրաֆիքինգի վերաբերյալ.**

- 1) ինչպե՞ս է ՀՀ քր. օր-ում սահմանված «մարդու թրաֆիքինգ» հասկացությունը,
- 2) ի՞նչ նպատակով է իրականացվում մարդու թրաֆիքինգը,
- 3) նկարագրե՛ք մարդու թրաֆիքինգի տեսակներն ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի,
- 4) նկարագրե՛ք մարդու թրաֆիքինգի մեխանիզմը,
- 5) նկարագրե՛ք մարդու թրաֆիքինգի մեխանիզմի պարտադիր տարրերը,
- 6) որո՞նք են մարդու թրաֆիքինգի օբյեկտիվ կողմը կազմող այլընտրանքային գործողությունները,
- 7) որո՞նք են մարդու թրաֆիքինգի օբյեկտիվ կողմը կազմող այլընտրանքային միջոցները,
- 8) որո՞նք են շահագործման ձևերը թրաֆիքինգի համատեքստում:

Հարցեր մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու վերաբերյալ.

- 1) ինչպե՞ս է ՀՀ քր. օր-ում սահմանված մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հասկացությունը,
- 2) նկարագրե՛ք մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու տեսակներն ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի,
- 3) նկարագրե՛ք մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմը,

4) նկարագրե՛ք մարդու թրաֆիքինգի մեխանիզմի պարտադիր տարրերը,

5) որո՞նք են մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու օբյեկտիվ կողմը կազմող այլընտրանքային գործողությունները,

6) որո՞նք են մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու օբյեկտիվ կողմը կազմող այլընտրանքային միջոցները:

Հարցեր մարդու թրաֆիքինգի վերաբերյալ, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու վերաբերյալ.

1) ի՞նչ են նշանակում «պոռնկության շահագործում» կամ «սեքսուալ շահագործման այլ ձևեր» հասկացությունները,

2) ի՞նչ են նշանակում «հարկադիր աշխատանք» կամ «ծառայություններ» հասկացությունները,

3) նկարագրե՛ք «Որևէ պատժի սպառնալիքի տակ» և «կանավոր առաջարկ» արտահայտությունների հարաբերակցությունը,

4) ի՞նչ են նշանակում «ստրկություն» կամ «ստրկությանը նմանվող վիճակ» հասկացությունները,

5) ի՞նչ է նշանակում մարդու օրգանները կամ հյուսվածքները վերցնելը,

6) որո՞նք են ՀՀ քր. օր-ի 132-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների հանցակազմի որակյալ հատկանիշները:

Հարցեր մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդուն շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հանցագործությունների գոհի վերաբերյալ.

1) ո՞վ կարող է լինել նշված հանցագործությունների գոհ,

2) ի՞նչ նշանակություն ունի չափահաս գոհ-տուժողի՝ շահագործման ենթարկվելու համաձայնությունը հանցագործությունը որակելու համար,

3) որո՞նք են գոհ-տուժողին հանցագործություն կատարելու համար քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքերը:

Հարցեր երեխայի թրաֆիքինգի, ինչպես նաև երեխայի շահագործման, նրան շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու վերաբերյալ.

Հարցեր երեխայի թրաֆիքինգի վերաբերյալ.

1) ինչպե՞ս է ՀՀ քր. օր-ում սահմանված «երեխայի թրաֆիքինգ» հասկացությունը,

2) ի՞նչ նպատակով է իրականացվում երեխայի թրաֆիքինգը,

3) նկարագրե՛ք երեխայի թրաֆիքինգի տեսակներն ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի,

4) նկարագրե՛ք երեխայի թրաֆիքինգի մեխանիզմը,

5) նկարագրե՛ք երեխայի թրաֆիքինգի մեխանիզմի պարտադիր տարրերը,

6) որո՞նք են երեխայի թրաֆիքինգի օբյեկտիվ կողմը կազմող այլընտրանքային գործողությունները,

7) պարտադիր՞ է, արդյոք, որ երեխայի թրաֆիքինգի օբյեկտիվ կողմը բնութագրվի նաև այլընտրանքային միջոցներով,

8) որո՞նք են շահագործման ձևերը երեխայի թրաֆիքինգի համատեքստում:

Հարցեր երեխայի շահագործման, նրան շահագործման վիճակի մեջ դնելու կամ պահելու վերաբերյալ.

1) ինչպե՞ս է ՀՀ քր. օր-ում սահմանված երեխային շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու հասկացությունը,

2) նկարագրե՛ք երեխային շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու տեսակներն ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի,

3) նկարագրե՛ք երեխային շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմը,

4) նկարագրե՛ք երեխային շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու մեխանիզմի պարտադիր տարրերը,

5) որո՞նք են երեխային շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու օբյեկտիվ կողմը կազմող այլընտրանքային գործողությունները,

6) պարտադիր է, արդյոք, որ երեխային շահագործելու, շահագործման մեջ դնելու կամ պահելու օբյեկտիվ կողմը բնութագրվի նաև այլընտրանքային միջոցներով:

7. Սլաշներ

Մարդու թրաֆիքինգի, ինչպես նաև մարդու շահագործման քրեաիրավական բնութագրերը:

ԱՍՈԴԻԿ

Տպագրված է «ԱՍՈՂԻԿ» հրատարակչության տպարանում:
Ք. Երևան, Մայր-Նովա 24 (գրասենյակ)
Ավան, Դավիթ Մայրան 45 (տպարան)
Հեռ. (374 10) 54 49 82, 62 38 63
Էլ. փոստ՝ info@asoghik.am